

Samen *kennis* maken: jongerenparticipatie in praktijkgericht onderzoek

geleerde lessen en oplossingen
voor knelpunten

Petra Josso Loureiro, Anne Thijssen en Lalah Tahir

5

Samen *kennis* maken

Samen *kennis* maken

jongerenparticipatie in praktijkgericht
onderzoek
geleerde lessen en oplossingen voor knelpunten

Petra Josso Loureiro, Anne Thijssen, Lalah Tahir
m.m.v. Kitty Jurrius, Jeanet van de Korput, Pamela Jakobs
en Charlotte Vissenberg

Uitgeverij Anderszins, 2024

deel 5 in de Anderszins-reeks Werkplaats Sociaal Domein Flevoland

COLOFON

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van Munken Pure

©2024, Uitgeverij Anderszins, De Waal/Ermelo

Samen *kennis* maken
jongerenparticipatie in praktijkgericht onderzoek
geleerde lessen en oplossingen voor knelpunten

Petra Josso Loureiro, Anne Thijssen, Lalah Tahir
m.m.v. Kitty Jurrius, Jeanet van de Korput, Pamela Jakobs en
Charlotte Vissenberg

Illustrator: Willemijn Lambert (Drawin')

deel 5 in de Anderszins-reeks Werkplaats Sociaal Domein Flevoland

Redactie: Fiet van Beek

Vormgeving & lay-out:
STAM grafisch ontwerp en illustraties

ISBN 978-94-92994-49-3
NUR 740

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar
gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke
wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van
uitgever, illustratrice of auteurs.

www.uitgeverijanderszins.nl

INHOUD

Voorwoord	7
1. Jongerenparticipatie, dat willen we toch allemaal?	10
Petra Josso Loureiro	
2. Gewoon (?) jongerenparticipatie in onderzoek!	19
Kitty Jurrius	
3. Vergeet de catering niet, randvoorwaarden voor participatief jongerenonderzoek	30
Jeanet van de Korput	
4. En nu echt samen onderzoek doen	39
Charlotte Vissenberg en Pamela Jakobs	
5. In de spiegel kijken: reflecteren op ethische dilemma's	52
Anne Thijssen en Lalah Tahir	
6. Participatieparels: de glinstering van successen en geleerde lessen	66
Petra Josso Loureiro en Anne Thijssen	
7. Tot besluit: samen blijven leren	79
Kitty Jurrius en Charlotte Vissenberg	
 Bronnenlijst	 85
 Over de auteurs	 89
Over de illustrator	93
 Bijlage 1: Het lectoraat Klantenperspectief in Ondersteuning en Zorg	 95

Voorwoord

We stonden op het punt een saai voorwoord te schrijven. Over hoe we bij het lectoraat Klantenperspectief in Ondersteuning en Zorg samenwerken met jongeren in onderzoek. Over dat dit alweer het 5e boek is binnen de reeks die we uitbrengen in het kader van de Werkplaats Sociaal Domein. Over dat Samen Kennis Maken de basis vormt van onze democratie. Over dat dit boek een uitkomst is van de samenwerking tussen de Werkplaats Sociaal Domein Flevoland en Flevi's Kenniswerkplaats Jeugd.

Maar we vonden het toch raar om zo'n voorwoord te schrijven bij een boek over jongerenparticipatie in onderzoek. Dus daarom eerst het woord aan een aantal jongeren over onderzoek doen:

'Ik heb veel ideeën maar praat niet over al die ideeën. Als iemand me vraagt ga ik kijken, welke deur gaat open, welk idee hou ik voor mezelf voor een volgende keer ofzo.'

'Ik kan me niet echt herinneren wanneer iemand echt om mijn ideeën heeft gevraagd dus ik ben zo'n persoon die gewoon zijn eigen ideeën en meningen vormt.'

'Ik had helemaal geen zin om mee te doen, maar een docent zei 'probeer het nou gewoon'. Toen heb ik gebeld met 1 van jullie en jullie zeiden kom gewoon eens langs, je zit nergens aan vast dus toen heb ik dat gedaan en vond ik het toch wel interessant.

'Een persoonlijke benadering is wel belangrijk voor mij want ik krijg wel 50 mailtjes met vragen over onderzoeken en zo dus dan pik ik liever degene eruit die mij aanspreekt.'

'Onderzoekers moeten wel een beetje aanvoelen wat voor type personen er zijn en hoe de gevoeligheid van een onderwerp is.'

'Ja ik kwam echt helemaal uit m'n comfortzone. Ik had nog nooit door een microfoon gepraat maar ik vond het zo leuk dat al die mensen daar waren, en oprecht luisterden naar wat wij te vertellen hadden.'

Participatief jongerenonderzoek draait om sámen kennis maken. Dat is nieuwsgierig zijn naar elkaar en willen leren van anderen. Met dank aan Ilse, Gershwin, Ylana, Thijs, Maya en andere jongeren delen we graag alle geleerde lessen en tips!

Veel leesplezier en inspiratie gewenst!

de auteurs

Jongerenparticipatie, dat willen we toch allemaal?

Denk eens terug aan de eerste keer dat iemand vroeg naar jouw ideeën. Hoe voelde je je toen? Heb je meteen eerlijk antwoord gegeven? Voelde je je misschien wel als Gandalf, de wijze? Of als een sleutelbewaarder, die gevraagd werd om zelf een deur open te maken? Was je alleen, of samen met een groep? Wat is er met jouw ideeën gedaan, weet je dat nog?

Inleiding

Dit boek gaat over de betrokkenheid van jongeren in onderzoek. Niet alleen als respondent, maar vooral als onderzoeker. Deze manier van onderzoek doen noemen we ook wel participatief jongerenonderzoek. Jongerenparticipatie in praktijkonderzoek is waardevol. Er zullen weinig mensen zijn die dit tegenspreken. Allereerst draagt het bij aan de kwaliteit van het onderzoek zelf. Door de unieke perspectieven en ervaringen van jongeren te integreren, ontstaat er diepere en meer relevante kennis. Die geeft handvatten die vervolgens toegepast kunnen worden en bijdragen aan duurzame positieve veranderingen in de praktijk. Ten tweede, even belangrijk, leidt het tot een betekenisvolle impact op jongeren zelf. Het betrekken van jongeren geeft hun een stem in het proces en de uitkomsten, waardoor zij gehoord, gezien en gewaardeerd worden.

Prachtig dus! Maar niet zo simpel. Het vereist een continu zoeken naar effectieve manieren om jongeren te betrekken en betrokken te houden. De brede diversiteit aan achtergronden en communicatiestijlen van jongeren vraagt om het vinden van inclusieve onderzoeksmethoden. Wanneer beweegt de onderzoeker mee en wanneer niet, wat werkt en wat niet? Flexibiliteit en reflectie zijn belangrijke kernbegrippen. Er is ook aandacht nodig voor ethische overwegingen en het creëren van een ondersteunende omgeving waarin jongeren zich gehoord voelen. Ons lectoraat is ervan overtuigd dat échte betrokkenheid van jongeren in onderzoek alleen lukt als we willen luisteren naar wat zij te zeggen hebben. Dit betekent het betrekken van jongeren vanuit een intrinsieke motivatie, in plaats van om te voldoen aan externe eisen zoals subsidievoorwaarden of omdat het op het afvinklijstje staat. Door jongeren te zien als gelijkwaardige partners in het onderzoeksproces, bevorderen we niet alleen hun empowerment, maar streven we ook naar resultaten die waardevol zijn voor de samenleving (Jurrius, 2020).

Leeswijzer

Dit boek gaat over participatief jongerenonderzoek. Dat is best een mondvol. We hebben deze term aan jongeren voorgelegd en zijn tot het praktische (en veel kortere) woord 'project' gekomen, dat dan ook veelvuldig in het boek gebruikt wordt. Kitty Jurrius leidt dit boek in met een historische blik waarbij zij vertelt hoe jongerenparticipatie in onderzoek gewoon werd en voor welke uitdagingen we nog staan. Jeanet van de Korput presenteert in hoofdstuk 2 de belangrijkste randvoorwaarden voor participatief jongerenonderzoek: transparantie, samenwerking en gelijkwaardigheid. Charlotte Vissenberg en Pamela Jakobs gaan in hoofdstuk 3 in op het echt doen van participatief onderzoek en de methodologische keuzes die daarbij gemaakt kunnen worden. Anne Thijssen en Lalash Tahir beschrijven in hoofdstuk 4 ethische afwegingen waar je als onderzoeker voor kunt komen te staan en geven praktische tips, waarna Petra Joso Loureiro en Anne Thijssen een aantal praktijkvoorbeelden geven in hoofdstuk 5 en de praktische tips die daaruit voortgekomen zijn benoemen. Kitty Jurrius en Charlotte Vissenberg sluiten af met een kort slotwoord.

Het boek is bedoeld voor hbo-studenten, docenten en professionals die, direct of indirect, met het sociaal domein te maken hebben. Het doel is om hen te inspireren en te stimuleren om de samenwerking met jongeren te zoeken als zij praktijkgericht onderzoek (gaan) doen. Het boek is geen theoretisch naslagwerk maar een bundeling van ervaringen en praktische tips. Soms wordt verwezen naar verdiepende bronnen.

De woorden die we gebruiken zijn met zorg gekozen. Onze voorkeur geniet genderneutrale voornaamwoorden zoals zij/hun, die/diens of hen/hun, tenzij iemand duidelijk aangeeft liever hij of zij genoemd te worden.

We spreken in het boek over jongeren, die op allerlei manieren in het onderzoek betrokken kunnen zijn. Van jongeren die het onderzoek initiëren en uitvoeren tot jongeren die als respondent betrokken zijn. De term 'jongere' kan voor verwarring zorgen. Over welke leeftijd hebben we het dan? De Van Dale beschrijft de term 'jongere' als persoon tussen ca. 16-30 jaar. Het CBS hanteert de leeftijd tussen de 18 en 25 jaar en het NLI tussen de 16 en 27 jaar. Het lectoraat heeft geen strikte regels maar laat het van het soort projecten en de deelnemers zelf afhangen of zij willen participeren. Het gaat ons om jonge mensen die nog volop in ontwikkeling zijn en waarbij het meedoen met een project bijdraagt aan deze ontwikkeling. We

houden ook rekening met de context. Bij een project op het voortgezet onderwijs is de gemiddelde leeftijd logischerwijs lager dan bij een project op het hbo. Doordat er tijdens de projecten met verschillende leeftijden gewerkt wordt, worden de termen *leerling* en *student* afwisselend gebruikt. Leerling betreft het basis- en het middelbaar onderwijs en student wordt gebruikt wanneer het over het mbo of hoger onderwijs gaat.

Natuurlijk praten jongeren ook in dit boek mee

Een boek over jongerenparticipatie kan volgens ons niet geschreven worden zonder input van de jongeren die meegewerkt hebben aan projecten. We vroegen daarom aan vijf jongeren die aan verschillende projecten meegewerkt hebben om kritisch mee te denken over de inhoud en vormgeving van dit boek. We stellen de jongeren graag voor en vroegen hen te vertellen waarom zij mee hebben gedaan en wat het leukste daaraan was:

Ilse (23, hbo): Ilse is HR-student en in haar vrije tijd enorm creatief. Zij maakt op bestelling designs in epoxy, met verschillende decoraties en kleuren. Bij Windesheim heeft zij bijgedragen aan

het onderzoek naar *Sense of belonging: Hoe staat het met de sense of belonging van studenten bij Windesheim in Almere?*

 'Ik heb meegedaan omdat ik het leuk vond om mijn stem te laten horen, en ik vond het leuk om andere studenten te spreken en om hun verhaal te horen. Ik heb mijn interviewvaardigheden verbeterd, en ik ben meer uit mijn comfortzone gestapt.'

Gershwin (26, hbo): Gershwin houdt van reizen en gezelligheid. Zijn interesse naar de ander heeft hem gemotiveerd om mee te doen met het onderzoek *Sense of belonging: Hoe staat het met de sense of belonging van studenten bij Windesheim in Almere?*

 'Ik heb meegedaan omdat ik het leuk vond om aan een schoolonderzoek mee te doen en om te kijken hoe het vanuit Windesheim wordt gedaan. Ook vond ik het thema van betrokkenheid heel interessant, daar wilde ik ook meer van leren. Ik vond het leuk om mijn interview skills te verbeteren en connecties te maken met allerlei mensen binnen Windesheim'

Ylana (15, kbl): Ylana is een leerling op een middelbare school in Almere. Haar passie zit in ritmisch gymnastiek, hier voelt zij zich vrij, heeft ze zichzelf gevonden en kan zij zich volledig uiten. Ylana heeft bijgedragen aan een project bij haar op school: *Hoe zou de ideale school eruit moeten zien voor een goed mentaal welbevinden?*

 'Ik vond het leukste de gesprekken de we hadden over wat andere mensen hadden gedaan en ik heb nieuwe dingen geleerd van andere mensen hun leefstijl [het leven van anderen, red.] met het onderzoek.'

Thijs (22, mbo): Thijs is mbo-student op de opleiding techniek in Almere Buiten en leeft onder het motto 'Leef en laat leven'. Thijs zijn enthousiasme en interesse in het onderwerp hebben

ervoor gezorgd dat het eerste project, op zijn initiatief, een vervolg heeft gekregen. Hij heeft meegewerkt aan *Frisse blikken 1* (opzetten en uitvoeren van een onderzoek naar veerkracht vanuit de visie en beleveniswereld van jongeren) en *Frisse Blikken 2* (onderzoek naar de ervaringen rondom prestatiedruk in het mbo bij jongeren en docenten).

 'Ik heb meegedaan omdat ik nog nooit een onderzoek heb gedaan en dit was een mooie kans om dat een keer te ervaren. En eigenlijk vond ik alle werkprocessen leuk van begin tot eind. Maar als ik een ding moest kiezen zou ik toch zeggen dat ik het interviewen zelf het leukst vond om te doen.'

Maya (18, vwo): Maya is een leerling op een middelbare school in Almere en heeft als hobby gamen. Maya is enorm geïnteresseerd in meningen van andere mensen en gaat graag in gesprek. Het project Jongeren en democratie bleek een perfecte match.

 'Ik heb op school het heel weinig over politiek terwijl ik het wel een belangrijk onderwerp vind, dus dit was een goeie manier om ermee bezig te zijn en uiteindelijk op een andere manier erover na te denken. Het leukste om te leren was dat heel veel jongeren dezelfde zorgen hebben als volwassenen als het gaat om de vraag "hoe moet ik stemmen?" Dat laat sowieso zien dat het minder bij de jongeren ligt en meer bij ons huidige politieke systeem, wat ook tegen mijn verwachtingen inging.'

Omschrijving van de projecten:

De projecten die centraal staan in dit boek zijn allemaal participatieve jongeren onderzoeken. Dat wil zeggen dat jongeren betrokken zijn in de verschillende fases van het onderzoek. Hoe deze betrokkenheid vorm heeft gekregen verschilt per project. Een aantal van de projecten die genoemd worden zijn onderdeel van het thema veerkrachtig opgroeien (Vissenberg, 2023). Een greep uit de projecten:

Hoe zou de ideale school eruit moeten zien voor een goed mentaal welbevinden?

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden op een middelbare school in Almere. In de periode januari 2023 – februari 2024 is onderzocht wat de wijze is waarop leerlingen hun eigen mentaal welbevinden ervaren en wat de rol van de school daarin is. Tijdens de voorverkenning hebben twee groepen leerlingen de thema's die voor hen belangrijk zijn verkend. Aansluitend is er een meedenkgroep ('de detectives', een naam die zij zichzelf gegeven hebben) van acht scholieren gevormd. Deze zijn tweewekelijks bij elkaar gekomen om het hoofdthema verder te bespreken. Hoe zien zij de ideale school? Wat zien zij bij andere leerlingen? Met behulp van creatieve werkvormen hebben zij aanbevelingen geformuleerd voor de school.

 'We hebben wel de leerlingenraad en die gaven dingen door aan school maar we hadden het gevoel dat daar niks mee gedaan wordt. Maar nu wordt er specifiek gevraagd om leerlingen hun mening en dat is wel goed' - Ylana, 'detective' co-onderzoeker

Jongeren en democratie: Hoe zien zij de democratie, hoe willen zij betrokken worden?

Dit onderzoek heeft vorm gekregen vanuit een project Maatschappelijke Diensttijd (MDT), waarbij jongeren een maatschappelijke stage lopen. Zie www.pakjekansin-almere.nl. Het doel was om jongeren op een laagdrempelige manier in aanraking te laten komen met onderzoeksvaardigheden aan de hand van een maatschappelijk thema. Drie jongeren zijn van februari tot juli 2023 aan de slag gegaan met het thema 'politieke participatie'. De jongeren hebben zelf gekozen waar zij zich in wilden verdiepen en op welke manier ze het onderzoek vorm zouden geven. Zij hebben een literatuurstudie uitgevoerd en studenten en leerlingen van verschillende onderwijsinstellingen bevroegd. Als eindbijeenkomst hebben de jongeren hun bevindingen gepresenteerd aan beleidsmakers van gemeente Almere.

 'Vanuit de onderzoekskant ging de vergadering met het gemeentebestuur goed. Of het aankwam, dat is een ander verhaal. Achteraf gezien was ik in het begin heel nerveus maar toen ik eenmaal begon te praten ging het wel en het heeft me een mooie inkijk gegeven op hoe werkt zo'n beleid nou eigenlijk en wat wil ik nou eigenlijk?' - Maya, co-onderzoeker

Sense of belonging: Hoe staat het met de sense of belonging van studenten bij Windesheim in Almere?

Dit onderzoek heeft de *sense of belonging* van studenten van Windesheim Almere verkend. Het onderzoek is uitgevoerd tussen mei en december 2023, waarbij zes studenten van verschillende hbo-opleidingen als co-onderzoekers aan de slag zijn gegaan. Tijdens gezamenlijke sessies is er met onderzoekers gebrainstormd over het thema en hoe het onderzoek vorm zou krijgen. Ook zijn er verschillende onderzoeksvaardigheden behandeld zoals interviewtechnieken, het maken van een vragenlijst en het verzamelen van data op traditionele en creatieve manieren.

De uitkomsten van het onderzoek zijn gepresenteerd in een grote bijeenkomst in de Kunstlinie Almere en gebundeld in een rapport (Tahir, et. al. 2023).

 'Ik kom zelf eigenlijk ook nooit ergens op activiteiten dus vond het wel leuk om te zien waarom anderen ook niet komen, of het een gedeeld gevoel is of dat ik zelf zo'n saaierik ben. Dat andere perspectief was heel interessant' - Ilse, co-onderzoeker

Preventie remmende intergenerationele overdracht (PRIO): Wat is een goed leven voor jongeren in Zeewolde?

Dit onderzoek heeft van juni 2021 tot januari 2022 plaatsgevonden met een groep leerlingen van de scholierenraad van een middelbare school in Zeewolde. Jongeren hebben tijdens vijf bijeenkomsten betekenis gegeven aan de vraag 'Wat verstaan jongeren onder het hebben van een goed leven voor 15/16 jarigen?'. De jongeren hebben gezamenlijk een collage gemaakt die gepresenteerd is aan gemeente Zeewolde. Het project is hierna voortgezet met een jongerenwerker om verandering en acties door te kunnen voeren. De uitkomsten hebben als basis gediend voor verder onderzoek naar het welzijn van jongeren in verschillende gemeenten in Flevoland.

Frisse Blikken 1: Opzetten en uitvoeren van een onderzoek naar veerkracht vanuit de visie en beleveniswereld van jongeren.

Frisse Blikken is het doorlopende jongerenonderzoek van Flevi's Kenniswerkplaats Jeugd, waarin de jongeren zelf ook onderzoeker zijn. Frisse Blikken zet talentontwikkeling en de stem van jongeren centraal. In 2022, tussen maart en juli, heeft

het eerste onderzoek Frisse Blikken plaatsgevonden in Almere. Drie jongeren van het mbo, hbo en gymnasium zijn getraind tot co-onderzoekers. Samen hebben zij eerst in enkele sessies gedefinieerd wat veerkracht voor hen zelf betekent. Daarna zijn zij tot een onderwerp gekomen om onderzoek naar te doen: 'prestatiedruk in relatie tot veerkracht'. De co-onderzoekers hebben jongeren geïnterviewd, interviews uitgeschreven en thematisch geanalyseerd. Op basis van de uitkomsten van het onderzoek heeft iedere co-onderzoeker een kunstwerk gemaakt en is er een artikel geschreven.

 'Ik heb vaardigheden geleerd waarvan ik niet wist dat ze bestonden en ik vond het heel leuk om diepere gesprekken te hebben met andere jongeren.' - Thijs, co-onderzoeker

Frisse Blikken 2: Onderzoek naar de ervaringen rondom prestatiedruk in het mbo.

Aansluitend op Frisse Blikken 1 is samen met een co-onderzoeker besloten om in de periode januari – april 2023 een compact vervolgonderzoek te doen op het mbo. De ervaringen en behoeften met betrekking tot presteren in de maatschappij vanuit het perspectief van studenten en docenten heeft centraal gestaan. De uitkomsten van het onderzoek zijn gepresenteerd op de Skillsdag van het ROC van Flevoland 2023 en zijn vormgegeven in een poster.

 'De reden waarom ik meedeed aan de 2de Frisse Blikken is dat ik het echt interessant vond en meer wilde leren in het vak van onderzoeken.' - Thijs, co-onderzoeker

Benieuwd naar de verschillende producten die uit deze participatieve onderzoeken zijn ontstaan?

De posters, praatplaten en rapporten zijn te vinden op de websites www.fleviskenniswerkplaatsjeugd.nl en www.windesheim.nl/onderzoek/lectoraten/klantenperspectief-in-ondersteuning-en-zorg en op te vragen bij de auteurs.

In de jaren '80 en '90 werd er veel onderzoek gedaan naar jongeren en veiligheid. In wijken van grote steden, werden deze thema's vaak met elkaar in verband gebracht: door de aanwezigheid van jongeren, zouden er op verschillende plekken onveilige situaties ontstaan. Onderzoekers die zich verdiepten in jongeren, stelden voor om jongeren bij het onderzoek te betrekken. De jongeren waren het niet eens met het onderzoeksthema: zij stelden voor om onderzoek te doen naar de voorzieningen in de wijk en naar de mogelijkheden voor vrijetijdsbesteding. Jongeren dachten mee over vragenlijsten en onderzoeksmethoden, gingen met elkaar in gesprek en analyseerden uitkomsten samen met onderzoekers. Ze spraken ook met gemeenteambtenaren en raadsleden over de uitkomsten en bedachten samen plannen om verbeteringen te krijgen in hun eigen buurt.

Inleiding

Participatief jongerenonderzoek is een manier van onderzoek doen die ervan uitgaat dat het belangrijk is dat jongeren zelf meedenken over de vraagstelling en de uitvoering van het onderzoek, invloed hebben op de duiding van de resultaten en de kennis moeten kunnen benutten om invloed uit te oefenen op hun eigen leefomgeving (Jurrius, 2012). Dit hoofdstuk neemt je in vogelvlucht mee door de geschiedenis van jongerenparticipatie in onderzoek.

Een ongewoon idee

Het betrekken van jongeren in onderzoek was niet altijd zo 'gewoon' als dat het nu is. Begin jaren '90 zijn de eerste onderzoeken ontstaan waarbij jongeren actief betrokken zijn in het formuleren van vraagstellingen, het uitvoeren van onderzoek, en het interpreteren van de gegevens waar invloed mee uitgeoefend kon worden. Voor die tijd was het onderzoek naar kinderen en jongeren, vooral bedoeld om kennis te verzamelen over kinderen en jongeren. Het was eigenlijk niet gebruikelijk om kinderen en jongeren daar zelf in te betrekken. De stem van kinderen en jongeren laten horen via onderzoek, was destijds een nieuw en ongewoon idee.

Wetenschappers hadden immers met elkaar al veel afspraken gemaakt over hoe door middel van onderzoek informatie kon worden verzameld. Er waren (en zijn) veel richtlijnen over hoe je het onderzoek moet uitvoeren, hoe je een goede vraagstelling opzet, welke onderzoeksmethoden je kan gebruiken en hoe je de gegevens goed kan analyseren. Er waren afspraken over hoe je met de gegevens

omgaat. Er waren ethische commissies waar onderzoeken werden getoetst. In die tijd was er in de afspraken en richtlijnen weinig ruimte voor het samenwerken met kinderen en jongeren in onderzoek. Sterker nog: die samenwerking zou de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek juist ondermijnen, vond men.

Kinderrechten als kantelpunt

Sinds het begin van de jaren '90 in de vorige eeuw kwam er een ontwikkeling op gang, die heeft gemaakt dat we ook in Nederland en Europa op een andere manier naar jeugdonderzoek zijn gaan kijken. Die ontwikkeling had alles te maken met de ratificering van het Internationale Verdrag van de Rechten van het Kind (UNCRC, 1989). Wereldwijd hebben landen hierin met elkaar de rechten van kinderen vastgelegd. In 1995 heeft ook Nederland dit verdrag ondertekend. In het verdrag staan veel artikelen die de rechten van kinderen op bijvoorbeeld eten, een dak boven het hoofd en onderwijs waarborgen. Er zijn twee artikelen die veel invloed hebben gehad op de groei van de aandacht voor jongerenparticipatie en participatief jongerenonderzoek in het bijzonder.

Uit het Kinderrechtenverdrag

Artikel 12: Mening van het kind

1. De Staten die partij zijn, verzekeren het kind dat in staat is zijn of haar eigen mening te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid.
2. Hiertoe wordt het kind met name in de gelegenheid gesteld te worden gehoord in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft, hetzij rechtstreeks, hetzij door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling, op een wijze die verenigbaar is met de procedureregels van het nationale recht.

Artikel 13: Vrijheid van meningsuiting

1. Het kind heeft het recht op vrijheid van meningsuiting; dit recht omvat mede de vrijheid inlichtingen en denkbeelden van welke aard ook te vergaren, te ontvangen en door te geven, ongeacht landsgrenzen, hetzij mondeling, hetzij in geschreven of gedrukte vorm, in de vorm van kunst, of met behulp van andere media naar zijn of haar keuze.
2. De uitoefening van dit recht kan aan bepaalde beperkingen worden gebonden, doch alleen aan de beperkingen die bij de wet zijn voorzien en die nodig zijn:
 - a. voor de eerbiediging van de rechten of de goede naam van anderen; of
 - b. ter bescherming van de nationale veiligheid of van de openbare orde, de volksgezondheid of de goede zeden.

Een nieuw perspectief op de functie van jeugdonderzoek

De praktische implementatie van deze rechten heeft ertoe geleid dat verschillende wetenschappers zich af zijn gaan vragen of het jeugdonderzoek niet op een andere manier moest worden vormgegeven. Zij lieten zich hierbij ook inspireren door onderzoekers in de antropologie, zoals bijvoorbeeld Paolo Freire. Deze onderzoeker raakte betrokken bij veel onderzoeken in landen die vroeger 'ontwikkelingslanden' werden genoemd. Het onderzoek vond plaats door westerse onderzoekers, vaak met goede bedoelingen, maar zonder kennis van de leefgemeenschappen waar ze onderzoek naar deden. Zijn pleidooi in zijn boek 'De pedagogiek der onderdrukten' uit 1970 was om onderzoek voortaan niet meer door westerse onderzoekers te laten doen, maar de bevolking van de dorpen en steden in die landen zelf de middelen in handen te geven om het onderzoek vorm te geven, zodat zij onderzoek konden doen naar vragen die zij zelf belangrijk vonden en op manieren die aansloten bij de bevolking en cultuur (Freire, 1970). Een andere wetenschapper, die in de jaren '20 van de vorige eeuw al veel nadacht over de rol van onderzoek in de democratie, was John Dewey. Hij pleitte ervoor om onderzoek te zien als een democratisch proces, waarin de mensen die deelnemen aan het onderzoek, gezamenlijk komen tot kennis op basis waarvan zij beslissingen nemen (Dewey, 1916). Als je zo naar onderzoek kijkt, is onderzoek doen, *samen kennis maken*, een belangrijk fundament van democratische besluitvorming.

Onder invloed van de wereldwijde ratificering van de rechten van het kind en diverse conferenties en debatten over jongerenparticipatie, kwamen er steeds meer argumenten voor het betrekken van jongeren in onderzoek:

- **Rechten:** Jongeren hebben recht op het geven van hun mening, met onderzoek kan er naar hen worden geluisterd en zij kunnen hiermee invloed uitoefenen, ook op beleid;
- **Burgerschapsvorming:** Jongeren worden door onderzoek betrokken bij de samenleving en leren hun eigen vragen te beantwoorden. Zij ontdekken zo de wereld, leren van anderen, en ontwikkelen zich tot betrokken burgers;
- **Talenten benutten:** Door jongeren al op jonge leeftijd serieus te nemen, worden hun talenten benut en krijgen we een samenleving waar iedereen aan bijdraagt. Participatie kan een betekenisvolle impact op jongeren zelf hebben.

Het actief betrekken van jongeren bij projecten die zij belangrijk vinden, vergroot en versterkt hun gevoel van eigenwaarde en zelfstandigheid (Tahir, et. al. 2023). Door hen te ondersteunen bij hun sociale participatie, hen echt te horen en zien, wordt hun mentaal welzijn bevorderd en kunnen ze beter presteren op school en daar buiten (Gomes, 2020);

- **Beter onderzoek en meer draagvlak:** Door de betrokkenheid van jongeren wordt onderzoek beter, omdat vragen beter aansluiten bij hun belevingswereld en beleidsaanbevelingen meer draagvlak krijgen. Onderzoeksmethoden verbeteren doordat jongeren meedenken over goede vragen en instrumenten.

Het begin

In Amerika pleitte Roger Hart in 1992 voor het betrekken van kinderen in onderzoek. Hij ontwikkelde een participatieladder met 8 treden (Hart, 1992):

1. **(Mee)beslissen:** Kinderen starten projecten en beslissen samen met volwassenen.
2. **Coproduceren:** Kinderen starten en leiden hun eigen projecten.
3. **Adviseren:** Kinderen starten, maar beslissen samen met volwassenen.
4. **Raadplegen:** Kinderen worden om hun mening gevraagd en geïnformeerd.
5. **Informereren:** Kinderen krijgen taken en weten waarom.
6. **Tokenisme:** Kinderen lijken betrokken, maar hebben weinig invloed.
7. **Decoratie:** Kinderen zijn slechts aanwezig om er goed uit te zien.
8. **Manipulatie:** Kinderen worden gebruikt zonder hun begrip.

Ondanks dat de ladder in de loop der jaren veel is bekritiseerd (zie bijv. Tisdall, 2015; Lieshout et. al., 2021) is de terminologie in de loop der jaren veel gebruikt in gesprekken over jongerenparticipatie. Met name de onderste drie treden (tokenisme, decoratie en manipulatie) hebben voor bewustzijn gezorgd ten aanzien van oneigenlijke vormen van participatie. Denk bijvoorbeeld aan jongeren die eenmalig worden betrokken op een podium om voor de camera in gesprek te gaan met een politicus, zonder dat deze echt de intentie heeft om iets met hun inbreng te doen.

In Nederland was het aantal participatieve jongerenonderzoeken aanvankelijk niet zo groot: een klein aantal organisaties specialiseerden zich in de methode,

zoals Stichting Alexander, WESP, JP2000 en Young Works. Jongeren werden betrokken bij onderzoek in de wijk, de jeugdzorg en in het onderwijs. Soms deden jongeren met een gedeelde culturele achtergrond onderzoek naar elkaar. De initiatieven pasten bij het jeugdparticipatiebeleid van die tijd (Ministerie van WVC, 1993). Langzamerhand raakte de methode verder verspreid. Er ontstonden boeken (zoals bijvoorbeeld 'Participatief jeugdonderzoek' van De Winter & Kroneman, 2003) en methodologische proefschriften (zie bijv. Moonen, 2006; Dedding, 2009; Jurrius, 2012) die kwaliteit en opbrengsten van de onderzoeksmethode belichtten.

Afhankelijk van het soort project ontwikkelen jongeren gedurende het onderzoek verschillende vaardigheden, zoals bijvoorbeeld onderzoeksvaardigheden en communicatieve vaardigheden. Maar ook het vormen van een eigen mening, je uit durven spreken, samenwerken en open staan voor een ander zijn belangrijke competenties waar jongeren (soms bewust, soms onbewust) aan werken. Het creatieve en kritische denkvermogen wordt bij iedereen aangesproken door samen naar het vraagstuk te kijken, de analyses te doen en oplossingsrichtingen te formuleren. Door de ruimte te krijgen mee te kijken en van elkaar te leren, krijgen allen de mogelijkheid te ontdekken wat zij leuk vinden en/of waar zij goed in zijn.

'Het was even inkomen in het begin, ik stap niet snel op mensen af. Ik werd wel zekerder van mezelf gedurende het project.'
- jongere, 23 jaar

Verspreiding en zorgen om kwaliteit

In het praktijkgerichte onderzoek is het steeds gewoner geworden om jongeren bij onderzoek te betrekken. De financiers van onderzoek stellen steeds vaker de betrokkenheid van kinderen en jongeren als voorwaarde voor het honoreren van onderzoeksvoorstellen. Tegelijkertijd met de groei van het aantal onderzoeken, is ook de discussie ontstaan over de kwaliteit en ethiek van het onderzoek. Immers: het is niet de bedoeling dat er schijnparticipatie ontstaat, de deelname van jongeren kan ook tot grote teleurstellingen leiden als zij het idee krijgen dat er niets met de uitkomsten gebeurt. Daarnaast brengen de onderwerpen waar jongeren met elkaar over spreken soms problematiek naar boven die vraagt om goede achtervang en begeleiding. Er wordt ook steeds meer bekend over de lange ter-

mijn effecten van jongerenparticipatie: positieve ervaringen met jongerenparticipatie leiden tot meer participatie; maar andersom ook: negatieve ervaringen met jongerenparticipatie kunnen het vertrouwen in participatie juist doen afnemen (Steketee et. al., 2005). In 2013 hebben verschillende onderzoekers uit Nederland en Vlaanderen hun kennis over onderzoek met kinderen en jongeren gebundeld in het boek 'Kinderen en Jongeren actief in Wetenschappelijk onderzoek, ethiek, methoden en resultaten van onderzoek met en door jeugd' (Dedding et. al., 2013).

Sinds die tijd heeft participatief onderzoek met kinderen en jongeren steeds meer zijn weg gevonden in de onderzoekspraktijk. Participatief onderzoek met jongeren is heden geen nieuw fenomeen meer. Het is breed verspreid en wordt veel toegepast door praktijkgerichte onderzoekers. Ook op universiteiten en hogescholen heeft de participatieve manier van werken een stevige positie gekregen. Een ontwikkeling, die mede is versterkt door een landelijke toename van belangstelling voor het samenwerken met ervaringsdeskundigen op allerlei verschillende terreinen (Zie ook het boek 'Ervaringsdeskundige, dat ben je' Ansem & Jurrius, 2024 uit deze reeks). De slogan 'Niets over ons, zonder ons' is inmiddels zeer bekend. Tegenwoordig is het bijna niet meer denkbaar dat jongeren niet worden betrokken in de vormgeving van het onderzoek dat over hen gaat. ZonMw, de organisatie die in Nederland veel subsidies verstrekt voor onderzoek, stelt de deelname van jongeren aan onderzoeken tegenwoordig als subsidievoorwaarde. In de beoordelingscommissies van onderzoek nemen jongerenvertegenwoordigers deel. Jongeren krijgen steeds meer een stem in onderzoek en dit is steeds beter geborgd.

Participatief onderzoek naar *Sense of Belonging*

Petra Josso Loureiro

Hogeschool Windesheim wenste onderzoek te doen naar de *sense of belonging* van studenten. Onderzoekers van het Lectoraat klantenperspectief in ondersteuning en zorg stelden een participatieve benadering voor. Via flyers en persoonlijke gesprekken zijn co-onderzoekers (studenten) geworven. Vervolgens hebben meerdere sessies plaatsgevonden waarin groepsvorming en het verkennen van het begrip

centraal stonden, met behulp van onder andere ijsbrekers, woordspinnen, post-its, collages maken en groeps gesprekken. De groep heeft samen bepaald welke elementen van het begrip zij het belangrijkste vonden en deze vergeleken met de bestaande theorie. Vervolgens is gezamenlijk gekeken naar de beste manier om deze elementen te onderzoeken, met passende vragen voor diepte-interviews en methoden voor participerende observaties. Naast de diepte-interviews zijn er creatieve vormen als *photo voice* en *Lego Serious Play* ingezet. De social media kanalen, informele gesprekjes en digitale ondersteuning zoals Forms, WhatsApp en Teams bleken van grote meerwaarde voor de contactmomenten onderling én voor de dataverzameling. De co-onderzoekers hebben actief meegedacht, ingebracht, uitgevoerd en bijgestuurd gedurende het hele proces, van elementbepaling tot analyse en productontwikkeling. Het onderzoek is door de co-onderzoekers op een podium gepresenteerd tijdens een bijeenkomst in de Kunstlinie Almere aan onderwijs- en beleidsprofessionals.

Huidige stand en opgave: van *Waarom?* naar *Hoe?*

Zijn we nu dan klaar, is alle kennis gedeeld? Nee. Het blijft belangrijk om vragen te stellen over de kwaliteit van participatief jongerenonderzoek en hoe kwaliteitscriteria kunnen worden getoetst. De betrokkenheid van jongeren in onderzoek in het jeugd domein is een belangrijke eerste stap geweest in het emancipatieproces van het jeugdonderzoek. Waar jongeren eerst nauwelijks een stem hadden in onderzoek over hen, worden ze nu steeds vaker betrokken en spelen ze een rol in de uitvoering.

Er is steeds meer erkenning voor dat participatief jongerenonderzoek essentieel is, omdat jongeren actief meedenken en meewerken aan onderzoek dat direct impact heeft op hun leven. Dit type onderzoek is belangrijk omdat het de resultaten relevanter en toepasbaarder maakt voor de doelgroepen die het betreft. De ontwikkeling van participatief jongerenonderzoek heeft geleid tot een meer inclusieve benadering waarin jongeren en volwassenen gelijkwaardig samenwerken. De verspreiding van de methode betekent echter niet dat de ontwikkeling voltooid is.

Er zijn nog altijd belangrijke vraagstukken en dilemma's als het gaat om het betrekken van jongeren in onderzoek. Het vormgeven van een democratisch proces is immers niet gemakkelijk. Want hoe borg je gelijkwaardigheid? Hoe zorg je voor een goede samenwerking? Hoe borg je transparantie? Als één jongere als vertegenwoordiger van jongeren optreedt, is er dan sprake van participatie? Hoe voorkom je tokenisme? Nog steeds zijn jongeren er niet aan gewend zijn dat er naar hun mening gevraagd wordt, zo blijkt een quote van een jongere (23 jaar):

 'Toen werden er mij vragen gesteld waarvan ik dacht: oh wow, moet ik hier nu eerlijk op zijn, wat moet ik hierop zeggen? Toen voelde ik me overweldigd ...'

Er zijn ethische en methodologische vraagstukken die belangrijk zijn om bij stil te staan. Er zijn nog veel lessen te leren en ervaringen te delen. Het gesprek gaat niet meer over óf jongerenparticipatie belangrijk is, maar over hoe dit goed vorm kan krijgen. Het mooie én ingewikkelde aan projecten met jongeren is ten slotte dat er geen blauwdruk gemaakt kan worden. Niks staat vast of kan van begin tot eind gecoördineerd worden.

Een blijvende uitdaging is hoe de gelijkwaardigheid tussen jongeren en volwassenen in onderzoek écht kan worden gewaarborgd en hoe besluitvormingsprocessen plaatsvinden als onderdeel van democratische afwegingen. Dit houdt in dat niet alleen verschillende meningen samenkomen, maar ook dat op basis van deze afwegingen keuzes worden gemaakt. Het democratisch proces ligt aan de basis van participatief jongerenonderzoek. Dit proces betekent het bijeenbrengen van mensen en hun ideeën en opvattingen. Vervolgens worden afwegingen en keuzes gemaakt op basis van argumenten volgens een eerlijk en transparant proces, met zorg voor ieders belang. Om dit te realiseren is het natuurlijk eerst van belang dat de verschillende betrokkenen ook daadwerkelijk gehoord en serieus genomen worden. Vervolgens moeten die betrokkenen samen afwegingen maken. En juist die gezamenlijke afwegingen maken, daar gaat het in dit boek over.

Oefening

Naast argumenten voor participatie, zijn er ook argumenten tegen te bedenken. Welke zijn dat? Bespreek ze met elkaar.

Vergeet de catering niet, randvoorwaarden voor participatief jongeren- onderzoek

Randvoorwaarden. Wat zijn dat eigenlijk? Je kunt randvoorwaarden zien als iets dat écht in orde moet zijn voordat je eraan begint. Stel, je wilt een feestje in je achtertuin organiseren. Er zijn dan een aantal zaken belangrijk die je van tevoren bedenkt zodat het feestje ook goed kan verlopen. Voldoende ruimte, het aantal gasten zodat het niet te vol is, de versiering, de muziek, het eten en drinken en je houdt rekening met het weer. Dit alles mag natuurlijk niet oneindig veel geld kosten, dus je bepaalt een budget en bekijkt vooraf hoe je dit zo goed mogelijk kan regelen. Zou je deze zaken vooraf niet voor jezelf op een rij zetten dan heb je kans dat het feestje geen feestje maar een duur fiasco wordt.

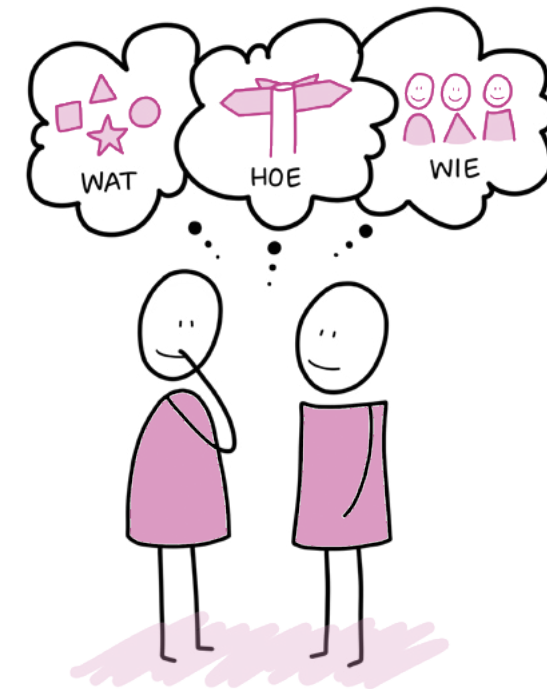
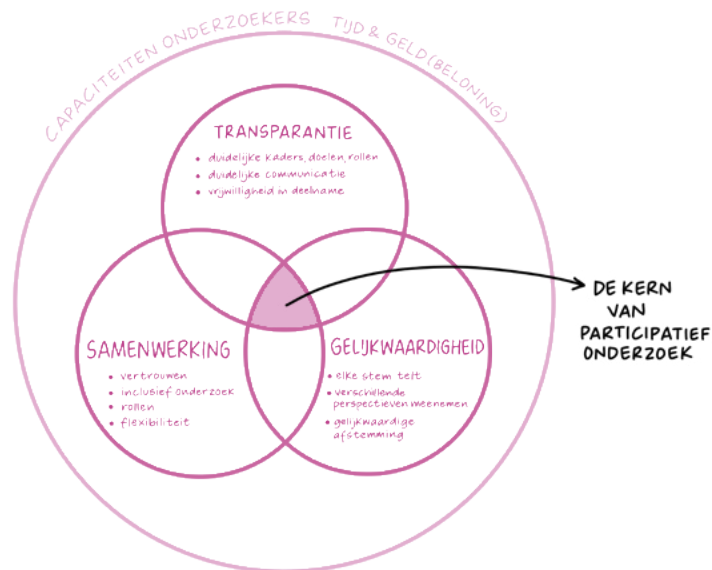
Inleiding

Zo werkt het eigenlijk ook met participatief jongeren onderzoek. Het is belangrijk om vooraf goed na te denken over de belangrijke punten die je tegen kunt komen. De randvoorwaarden bepalen namelijk in hoge mate het resultaat en de waarde van onderzoek. In dit hoofdstuk nemen we je mee langs de basisprincipes van randvoorwaarden en fundamentele waarden die hieruit voortkomen.

Participatief jongeren onderzoek is gebaseerd op artikel 12 van het internationale kinderrechtenverdrag. Hierin is opgenomen dat kinderen en jongeren het recht hebben om hun mening te geven over alle zaken die hen aangaan. Hierbij moet rekening worden gehouden met de leeftijd en ontwikkeling van het kind en met de aard en ernst van de zaak waarbij het kind betrokken is. Daar komt bij dat hun mening serieus moet worden genomen en dat het voor kinderen en jongeren mogelijk moet zijn om inspraak te hebben. Dit recht wordt het recht op participatie genoemd.

Om hieraan te kunnen voldoen is het belangrijk dat onderzoekers en betrokkenen vanuit gelijkwaardigheid met de jongeren kunnen samenwerken en transparant zijn gedurende het gehele project. Omdat het succesvol uitvoeren van projecten hiervan afhangt, noemen we gelijkwaardigheid, samenwerking en transparantie de fundamentele waarden van participatief onderzoek. Deze fundamentele waarden vormen samen het uitgangspunt van participatief jongeren onderzoek en zijn een belangrijke basis voor de randvoorwaarden. In de volgende afbeelding is dit uitgangspunt weergegeven in de dik omlinjnde driehoek in het midden van de afbeelding.

Fundamentele waarden en randvoorwaarden in participatief jongeren onderzoek

De fundamentele waarden maken onderdeel uit van het gehele proces; van de voorbereidingen en de start tot het einde van het project en soms zelfs daarna. De randvoorwaarden die hieruit voortkomen zijn divers en krijgen afhankelijk van het type of de fase van onderzoek meer of minder gewicht. Voor het in kaart brengen van de randvoorwaarden hebben we verschillende recente onderzoeken met jongeren als deelnemers, als co-onderzoekers en als ervaringsdeskundigen bekeken. Daarnaast zijn er zes onderzoekers en zes jongeren geïnterviewd. De belangrijkste randvoorwaarden, maar zeker niet alle, zijn op een rij gezet.

De randvoorwaarden

Capaciteit van de onderzoeker

De capaciteit van de onderzoeker is een belangrijke randvoorwaarde. Het helpt als de onderzoeker een houding aanneemt waarin deze duidelijk is over het doel, het

proces en wat ermee bereikt kan worden. De onderzoeker moet hiervoor communicatieve vaardigheden hebben die aansluiten bij de leefwereld van de jongeren. Ook is een grote mate van flexibiliteit van de onderzoeker vereist. Je kan als onderzoeker veel ideeën hebben over de manier van onderzoek doen, maar wanneer je dit participatief wilt vormgeven zal je deze ideeën ook los moeten kunnen laten. Door jongeren uit te dagen tot het hebben van eigen ideeën en initiatieven sluit je beter aan bij de doelgroep en zal het eigenaarschap vergroten. We zien dat onderzoekers die zich flexibel kunnen opstellen ook met de jongeren de ruimte kunnen vinden om het onderzoeksontwerp aan te passen en anders vorm te geven. Het blijkt vaak nodig om in projecten flexibiliteit in te bouwen over de methoden van onderzoek en de rol van jongeren daarin.

Tijd en geld

Een ander aspect dat bijdraagt aan gelijkwaardigheid is de ruimte die in het project is vrijgemaakt voor jongerenparticipatie in tijd en geld. Zo blijkt keer op keer dat het aspect van tijd een randvoorwaarde is waar nog te vaak door de opdrachtgever aan voorbij wordt gegaan. Voor participatief jongerenonderzoek is veel tijd nodig.

 ‘Het betrekken van jongeren kost veel meer tijd dan gedacht omdat jongeren heel druk zijn, ze willen eerst weten waaraan ze deelnemen en willen het vertrouwen hebben dat ze er toe doen. Door tijdsdruk op school, wisselende roosters, studie, bijbaantjes en werk is het bijna onmogelijk om op vaste tijden afspraken te maken. Als onderzoeker moet je daarom loslaten dat het op de tijd moet gebeuren waarop je dit zelf had gepland.’

Belangrijk is dat er een reële inschatting wordt gemaakt in de opdracht of subsidieaanvraag voor het onderzoek. Het andere punt is dat iedereen betaald krijgt voor de inzet. Lange tijd verschilden de opvattingen hierover. Je zou immers het onderzoek kunnen beïnvloeden door jongeren te betalen. Door alle druk op jongeren is tijd steeds kostbaarder geworden en is het wel wenselijk een vergoeding te budgetteren in de vorm van geld of bonnen.

Duidelijke en open communicatie

Duidelijke en open communicatie is cruciaal voor participatief jongeren onderzoek. Met name omdat onderzoekers, beleidsmakers, uitvoerenden en jongeren vanuit verschillende kaders denken en handelen en allen andere beelden en ideeën hebben. Het is van groot belang voor aanvang van het project duidelijkheid te scheppen in het waarom en hoe van het onderzoek of project.

De vragen die we ons kunnen stellen zijn:

- Wie wil dit project en voor wie doen we dit?
- Wat is het doel van het project?
- Willen we allemaal hetzelfde?
- Welke belangen hebben de betrokkenen?
- Betekent participatie hetzelfde voor jou als voor mij?

Duidelijk moet zijn wat we onder participatie verstaan en wie welke rol heeft. Wat of wie denken (hopen) we te beïnvloeden of te bereiken? Zo is het belangrijk om jongeren de gelegenheid te geven te kiezen voor de verschillende rollen die ze kunnen innemen. Want uit de verschillende projecten is gebleken dat niet iedere jongere overal bij betrokken wil zijn. Sommigen willen aan beperkte taken deelnemen of bijvoorbeeld niet in de schijnwerpers staan.

In hoofdstuk 5 lezen we over de communicatie en goed geïnformeerde deelname (*informed consent*) voor de start van het onderzoek. De heldere communicatie zorgt voor transparantie over de doelen, kaders en rollen in het project. Omdat projecten altijd anders verlopen dan gepland en de rollen kunnen variëren blijft transparantie uiterst belangrijk. Het is hierbij belangrijk om continu terugkoppeling te geven aan hen die de bijeenkomsten bijwonen.

 ‘Ik werd vaak gevraagd mee te doen maar hoorde daarna niets meer. Nu zeg ik, ik wil wel meedoen maar wil het onderzoek ook lezen. Ik wil weten hoe mijn woorden worden vertaald naar geschreven tekst en weten wat eruit komt. Maar het gebeurt nu wel vaker dat ik de geschreven tekst te zien krijg en dat ik daarop mag reageren’
- jongere, 25 jaar

Communiceren op het niveau van de jongeren

Het is de ervaring van de onderzoekers dat het erg belangrijk is aan te sluiten bij de leefwereld van de jongeren.

 ‘Daarom hebben wij allemaal gewoon WhatsApp op onze privé telefoons om met de jongeren te communiceren.’
- onderzoeker

Het is echt niet de bedoeling om onnodig populair te doen. Gebruik bijvoorbeeld geen straattaal als dat niet bij je past.

Samenwerking - hoe dan?

Een onderzoeker benadrukt dat dit soort projecten er niet zomaar even bijgedaan kan worden.

 ‘Het is veel werk. Het is maatwerk. En het is werk dat daadwerkelijk bijdraagt’. (...) Het is daarom belangrijk dat opdrachtgevers participatief jongeren onderzoek serieus nemen.’

Helaas gebeurt het nog te vaak dat jongeren worden betrokken in het project, dat hun stem wordt gehoord en dat hiermee de participatie van jongeren wordt afgevinkt.

In de samenwerking is ook de taal van de onderzoeker doorslaggevend voor het succes. In de woorden die worden gebruikt hoor je terug in welke mate de onderzoeker zich ten aanzien van de jongeren sensitief, boven, gelijkwaardig of ondergeschikt opstelt. Een ervaringsdeskundige benoemt:

 ‘Eigenlijk worden jongeren nog steeds gebruikt. Dat merk je aan de taal van de onderzoekers. Ze spreken over gebruik van ervaringsverhalen in het onderzoek, alsof het een verhaal is en geen realiteit. Hoe erg het ook soms is geweest. Dat is ons leven en dat moet als realistisch worden gezien en niet misbruikt worden. Daar moet respectvol mee worden omgegaan.’

Zo horen we onderzoekers zeggen dat jongeren zijn *ingezet of betrokken*. Hun taal verraadt dat de verhouding tussen deze onderzoekers en jongeren ongelijkwaardig is. In de samenwerking is het aan te bevelen om gedurende de verschillende onderzoeksfasen meer gelijkwaardigheid te creëren en daarmee eigenaarschap. In het boek van Lieshout et al. (2021) wordt benoemd dat de participatie van de deelnemers toeneemt en op het hoogste niveau van participatie in *partnership* wordt samengewerkt. Hierbij ondersteunen de deelnemers en de onderzoekers elkaar en worden er besluiten genomen waarin iedereen zich kan vinden.

Naast het gebruik van taal is inclusie van belang. We zien in de praktijk dat vaak dezelfde jongeren betrokken worden en terwijl het belangrijk is dat een diverse groep jongeren meedoet. Dat kost meer inspanning. Een ervaringsdeskundige zegt hierover:

 ‘Ga jij kijken naar de kinderen en jongeren die eigenlijk nooit meedoen met onderzoek, dan zul je toch echt een andere positie moeten innemen dan alleen maar onderzoeken, maar ook gewoon een soort van moeder zijn of een vriendin. (...) Je moet iets meer van jezelf geven. Wil je het terug kunnen krijgen.’

Over werken aan vertrouwen is meer te lezen in hoofdstuk 5 over ethische dilemma's.

Samenwerken vanuit gelijkwaardigheid

Samenwerken vanuit gelijkwaardigheid is een fundamentele waarde van participatief jongeren onderzoek. In projecten is gelijkwaardigheid het uitgangspunt. De vraag die vaak wordt gesteld: in hoeverre is dit mogelijk? Zo zijn er altijd verschillen tussen de onderzoekers, jongeren en opdrachtgevers en kunnen die ook nog variëren tijdens het onderzoeksproces. Het kan zijn dat de opdrachtgever belang hecht aan beter beleid en dat de jongere directe veranderingen wil zien in de praktijk. Het is dan ook belangrijk de verschillende verwachtingen boven tafel te krijgen. Het uitgangspunt voor gelijkwaardige samenwerking is dat de verschillende perspectieven worden meegewogen.

Verschillende perspectieven meewegen

Belangen kunnen verschillen, maar het is een randvoorwaarde om deze van begin af aan te bespreken. Hierdoor krijgt iedereen de mogelijkheid ideeën en perspectieven kenbaar te maken, deze met elkaar te bespreken en eigen afwegingen te maken.

Een onderzoeker vertelt dat die afwegingen niet altijd gemakkelijk zijn. Soms wordt de stem van jongeren zodanig zwaar meegewogen dat het lijkt alsof volwassenen niet meer mee mogen doen, terwijl alle stemmen mee moeten tellen. Ook is het belangrijk dat alle belanghebbenden aan tafel zitten. Een jongere vraagt zich af in hoeverre het perspectief van enkele jongeren de hele groep representeert. Zij zegt:

 ‘Ik heb vaak het gevoel dat mijn stem wordt ingezet om de stem van een grotere groep te representeren. Terwijl mijn mening of ervaring er maar één is.’

Belangrijk is om met elkaar te bespreken welke rol of invloed jongeren willen hebben tijdens het onderzoek. Wat kan het opleveren? Wat wordt er gedaan met de uitkomsten van het onderzoek? Hoe willen we met elkaar samenwerken en wie worden er allemaal betrokken bij het project?

In meerdere jongeren projecten worden van tevoren afspraken met elkaar gemaakt. Deze afspraken kunnen worden gezien als randvoorwaarden voor het slagen van het participatieve proces. Door deze afspraken samen te maken voelen de jongeren zich meer verantwoordelijk en kunnen ze elkaar er op wijzen als ervan afgeweken wordt. Hieronder staat een voorbeeld van een lijst die jongeren en onderzoekers samen opgesteld hebben en die gebruikt werd bij de bijeenkomsten van dat specifieke project.

Omgaan met elkaar

1. Elkaar uit laten praten
2. Telefoons op stil
3. Respect voor elkaar en elkaars verhaal
4. Niet roddelen
5. Naar elkaar luisteren
6. Wat hier gezegd wordt blijft hier -> als het je triggert hou je dat bij jezelf en de ander anoniem
7. Op tijd komen en anders melden
8. Je mag weglopen als dat voor jou nodig is
9. Problemen binnen de groep oplossen -> lukt dat niet dan naar trainer
10. Sta open voor kritiek

Oefening

- *Wat zijn de fundamentele waarden in onderzoek?*
- *Wat zou voor jou de belangrijkste randvoorwaarde zijn?*
- *Mis je nog randvoorwaarden?*
- *Wat als er niet wordt voldaan aan de randvoorwaarden?*

Je staat aan de vooravond van jouw participatieve jongerenonderzoek. Je hebt je goed voorbereid en nu kan het feest beginnen. Hoe zorg je ervoor dat de avond een succes is en blijft? Een feest staat of valt met een goede host en de juiste mix van mensen. De host moet in de gaten houden of iedereen het naar de zin heeft, er geen mensen in hun eentje staan en of er nog voldoende te eten en te drinken is. Hebben de feestgangers het leuk samen, wordt er voldoende gedanst of dreigt het feestje te veranderen in een kringgesprek? Het liefst wil je dat de feestgangers een leuke avond hebben en hier zo positief op terugkijken dat ze een volgende keer weer komen of zelf besluiten een feestje te organiseren.

Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken hebben we het gehad over het waarom van participatief onderzoek met jongeren en het treffen van de juiste voorbereidingen. In dit hoofdstuk staat het *doen* van participatief onderzoek centraal. Jullie gaan samen kennis maken. Maar, hoe pak je dat aan? Hoe houd je het project op de rails? En niet onbelangrijk, hoe krijg en houd je de meewerkende jongeren en andere deelnemers enthousiast om dit samen met jou te doen? Dit hoofdstuk biedt handvatten voor de verschillende onderzoeksfasen van een participatief project met een overzicht van handige werkvormen en tools die daarbij gebruikt kunnen worden.

Beginnen bij het begin: van wie is welke vraag?

'Ik wil onderzoek doen naar een onderwerp dat jongeren belangrijk vinden.'

'Het zou mooi zijn als mijn dataverzameling aansluit bij de leefwereld van jongeren.'

'Ik wil een product maken op basis van mijn onderzoek dat jongeren aanspreekt.'

Het komt voor dat jongeren zelf een onderzoeksproject starten of met ideeën bij onderzoekers aankloppen, maar dit gebeurt helaas nog niet vaak. De meeste onderzoeksprojecten beginnen met vragen zoals hiernaast. Vaak zijn dit vragen die gesteld worden door onderzoekers, professionals en/of beleidsmakers. Een onderzoek met een actieve rol voor jongeren lijkt dan een goed plan en het idee voor een participatief project is geboren.

In een participatief project staat het democratische proces waarin de deelnemers samen tot resultaten komen centraal (Dewey, 1916). Het is daarbij belangrijk dat alle betrokkenen dit democratische proces omarmen en dat de verschillende perspectieven van alle deelnemers gelijkwaardig afgewogen en meegenomen worden. Maar, hoe doe je dit precies en voor welke methodologische uitdagingen kom je daarbij te staan?

Juist in deze fase, nog voor de start van het project, is het van belang om je te realiseren dat er vaak nog geen enkele jongere betrokken is geweest bij jouw project (van Bijsterveldt, 2023). Het is daarom belangrijk om zo snel mogelijk jongeren te betrekken. Welke onderwerpen vinden zij belangrijk? Welke thema's gaan hen aan het hart en waar zouden zij aan willen bijdragen? En wat doe je als de vragen en thema's van jongeren uiteenlopen met die van jou als onderzoeker of andere belanghebbenden?

Het uitnodigen van jongeren om mee te doen

Het uitnodigen en enthousiasmeren van jongeren voor een participatief project kan een uitdaging zijn. Het is daarbij van belang om aan te sluiten bij de levingswereld van jongeren. Het uitgangspunt daarbij is dat de omgeving zich aanpast om jongeren te kunnen laten participeren en niet andersom (Pincham et al. 2020). Daarom maken we zoveel mogelijk gebruik van de input van jongeren bij het nadenken over het enthousiasmeren van jongeren. Denk aan: het bedenken van een werktitel voor het project, het maken van de uitnodiging en de wijze van uitnodigen. Belangrijk is dat jij als onderzoeker naar de jongeren toe komt in plaats van andersom. De rol van poortwachters is daarbij cruciaal. Poortwachters zijn mensen die betrokken zijn bij jongeren in hun dagelijks leven. Zij kunnen ons al dan niet toegang tot jongeren geven, maar weten vaak ook als geen ander hoe aan te sluiten bij de jongeren en wat goede manieren zouden kunnen zijn om het beoogde project te introduceren. Het opbouwen en onderhouden van de relaties met poortwachters is daarom een belangrijk uitgangspunt van al onze projecten. Zij zijn uiteindelijk ook vaak degenen die de mogelijkheden hebben om iets te doen met de uitkomsten van projecten. Het onderhouden van relaties vormt de basis van de samenwerking in een participatief project en is daarom iets waar wij continu in investeren.

Een goede relatie met poortwachters

In het project naar het mentaal welbevinden van middelbare scholieren zijn we gestart met netwerken op de desbetreffende school. Wij hebben gesproken met zoveel mogelijk mensen die met de leerlingen

te maken hadden. Vervolgens hebben wij deze mensen gevraagd met wie wij volgens hen kennis zouden moeten maken. Zo hebben wij in dit project gesproken met de leraren, de conciërge, de kantine-medewerker en hulpverleners op school (Jakobs et al., 2024). In het onderzoek naar de *sense of belonging* van studenten hebben wij met de teamleiders van de opleidingen, jongeren, docenten, de decaan en het studenten support centrum gesproken (Tahir et al., 2023). Niet alleen zorgt dit voor meer inzicht in de jongeren die wij bij ons onderzoek willen betrekken, ook leren de poortwachters ons, het doen van participatief onderzoek en het nut daarvan beter kennen. Dit zorgt vaak voor meer draagvlak en bekendheid over ons onderzoek en daarmee voor meer eigenaarschap. De betrokken mensen denken zo graag met ons mee, bijvoorbeeld over het uitnodigen en enthousiasmeren van jongeren en de manieren waarop jongeren gefaciliteerd kunnen worden om deel te kunnen nemen aan het onderzoek.

Het is belangrijk gedurende het hele onderzoek te investeren in poortwachters: houd hen op de hoogte, vraag hen om advies, benut hen niet alleen voor 'het werven' van jongeren. Het uitgangspunt in een participatief project is een democratische proces. De perspectieven van alle partijen worden gelijkwaardig meegenomen, niet alleen die van de jongeren, maar van alle betrokkenen bij het project. Dit komt de kwaliteit van het onderzoek ten goede, omdat deze gelijkwaardige samenwerking vertrouwen en draagvlak creëert en bijdraagt aan een betere interpretatie van de onderzoeksuitkomsten. Soms kan dit tot spanningen leiden in de samenwerking tussen jou en belanghebbenden. Het helpt dan om uit te leggen welke principes ten grondslag liggen aan participatief onderzoek.

Het is daarbij belangrijk om je te realiseren dat jongeren ook vaak belangrijke poortwachters zijn. Als het lukt een paar jongeren uit te nodigen, te enthousiasmeren en de juiste randvoorwaarden te creëren, leidt dit vaak tot de deelname van andere jongeren. Andersom geldt dit ook, als jongeren zich niet serieus genomen voelen tijdens het project of andere negatieve ervaringen opdoen, zal dit invloed hebben op hun eigen deelname en die van andere jongeren.

De vraagverkenning:

welke vragen willen we in dit project beantwoorden?

Praktijkgericht onderzoek begint met een probleem of vraag die leeft in de praktijk. Zoals hierboven aangegeven is het belangrijk om samen met jongeren te bepalen welke vragen beantwoord worden. Vaak balanceer je als onderzoeker tussen verschillende belangen. Hoe verenig je de eisen van de opdrachtgever of subsidieverstrekker met de wensen en behoeften van jongeren?

Het is daarbij belangrijk transparant te zijn. Geef duidelijk aan welke belangen er spelen en vraag aan jongeren hoe zij hier tegen aan kijken. Kunnen jongeren echt helemaal zelf het onderwerp van het project bepalen of zijn er bepaalde kaders die al vaststaan en is het de bedoeling deze zelf in te vullen?

Brainstormen met jongeren, hoe doe je dat?

Vaak gaan onderzoekers meteen aan de slag met een brainstorm of een andere creatieve werkvorm om de vragen in een project te formuleren. Ze slaan daarbij nogal eens een belangrijke stap over. Soms realiseren zij zich onvoldoende dat er machtsverhoudingen bestaan tussen henzelf en de jongeren door bijvoorbeeld leeftijdsverschillen en verschillen in maatschappelijke posities. Om goed te kunnen brainstormen is het belangrijk dat jongeren zich veilig, gezien en gehoord voelen. Daarom starten wij altijd eerst met een kennismaking gebaseerd op gelijkwaardigheid. Denk hierbij aan een leuke gezellige bijeenkomst met kennismakingsspelletjes waarin alle deelnemers (jongeren en onderzoekers) participeren. Het is van belang deze bijeenkomsten goed voor te bereiden. Vaak vragen wij aan jongeren wat zij een leuke plek vinden om samen te komen en wat zij daarbij zouden willen eten en drinken. Ook zorgen we ervoor dat er een goede agenda is, dat er kwalitatief goede en mooie materialen gebruikt worden en dat de bijeenkomsten goed geleid worden. Jongeren geven aan dat dit belangrijk is. Zij hebben bijvoorbeeld aangegeven het gebruik van B-merken frisdrank en eten als onattent te ervaren en geven aan dat zij zich gewaardeerd voelen wanneer bijeenkomsten professioneel georganiseerd worden. De locatie, gespreksleider, catering en de gebruikte materialen zijn daarbij allemaal van belang.

De startbijeenkomsten bij het project 'Hoe zou de ideale school eruit moeten zien voor een goed mentaal welbevinden?'

De eerste drie sessies van de jongerenwerkgroep op een vo-school in Almere stonden in het teken van kennismaken. Zo hanteerden we een open deurenbeleid, zodat jongeren vrienden konden meenemen en konden kijken of ze het wat vonden. Daarnaast hadden we kennismakingsspellen met vragen maar ook spellen om samen te werken zoals het bouwen van een spaghetti toren. Tijdens deze kennismaking deden de onderzoekers zelf ook actief mee en moedigden zij de jongeren aan ook hen te bevragen. Zo waren de jongeren bijvoorbeeld benieuwd of de onderzoekers een relatie of kinderen hadden. Hieruit ontstonden boeiende gesprekken hoe jongeren hun eigen toekomst zagen. Door te vragen waar jongeren goed in waren en wat ze leuk vonden om te doen, kwam het gesprek over op welke manier ze wilden participeren op een natuurlijke manier op gang. Zo wilde de ene jongere graag kleien en de ander programmeren, wat uiteindelijk tot een rijke en creatieve dataverzameling leidde. Ook bedachten we samen huisregels voor een veilige sfeer. Door de tijd te nemen om elkaar te leren kennen en af te tasten, was er in de latere sessies het vertrouwen en de veiligheid om over gevoelige thema's in gesprek te gaan.

Vervolgens is het een goed idee om met elkaar afspraken te maken over hoe er met elkaar omgegaan wordt (gelijkwaardigheid) en wat de uitgangspunten zijn tijdens de brainstorm. Voorbeelden zijn: we luisteren naar elkaar, we oordelen niet, datgene dat gezegd wordt blijft binnen de groep. Zo benadrukken wij bij projecten altijd dat we als onderzoekers onafhankelijk zijn en dat alle deelnemers experts zijn die onmisbaar zijn voor het project. Zie voor een voorbeeld van dergelijke afspraken het einde van hoofdstuk 3.

Vaak zijn er een of twee van dergelijke bijeenkomsten nodig voordat er een goede basis is om met elkaar verder te gaan. Wanneer dit het geval is, kan er gestart worden met de vraagverkenning; welke vragen willen we beantwoorden in dit

project? Vaak vragen wij aan de jongeren zelf op welke manier zij dit willen doen. Bij de vo-school in Almere bleek het begrip mentaal welbevinden en de rol van de school daarbij te abstract. Daarom hebben de jongeren en onderzoekers een *mindmap* gemaakt over 'de ideale school' en hoe deze eruit zou moeten zien. Het zien van de *mindmap* en deze samen aanvullen werkte daarbij goed. Vervolgens is ingezoomd op het onderwerp mentaal welbevinden. Bij het onderzoek naar de *sense of belonging* van studenten is door middel van een creatieve werkvorm met elkaar gebrainstormd over wat de studenten belangrijke thema's in het brede thema *sense of belonging* vonden. De thema's die zij aangedragen hebben, werden de focus van het onderzoek.

De dataverzameling: op welke manieren gaan we informatie verzamelen om onze vragen te beantwoorden?

Het kiezen van de methoden

In een onderzoek zijn de onderzoeksvragen meestal leidend bij de keuze voor bepaalde onderzoeksmethoden. In een participatief project verken je dit samen met jongeren. Hun voorkeuren, interesses en mogelijkheden zijn daarbij leidend. Bij het brainstormen over de wijze van dataverzameling starten wij daarom niet met de vraag 'wat willen we weten en hoe gaan we dit aanpakken'. In plaats daarvan starten we met vragen als 'waar zijn jullie goed in, wat vinden jullie leuk, wat willen jullie leren en wat zouden jullie samen willen doen'. Het uitgangspunt daarbij is dat iedereen enthousiast wordt van de gekozen onderzoeksmethoden en dat deze kunnen bijdragen aan de persoonlijke ontwikkeling van jongeren. Hetzelfde geldt voor de rol die de jongeren tijdens het onderzoek kunnen innemen, van het alleen meedenken tot het zijn van co-onderzoeker. De wensen en ambities kunnen uiteenlopen, iedereen krijgt de gelegenheid te participeren op een eigen manier.

Het is daarbij belangrijk om samen goed te kijken wat jongeren willen, waar zij zich comfortabel bij voelen en waar zij zich in willen ontwikkelen (Dedding et al. 2023), zie ook de voorbeelden in hoofdstuk 6 waarin het belang van elkaar goed leren kennen wordt benadrukt. Het kan daarbij waardevol zijn om niet alleen talige methoden te gebruiken, maar afwisseling te zoeken. Zo kunnen *arts based* onderzoeksmethoden mooie manieren zijn om jongeren actief te betrekken en participatie te vergroten (Heijst, et al., 2019). Het is belangrijk om samen met

jongeren te kijken naar de wensen en mogelijkheden. Niet iedereen wil iets creatiefs doen, tegelijkertijd weten jongeren niet altijd welke mogelijkheden er zijn. Door dit samen te verkennen kan een passende vorm gevonden worden.

Arts based methoden

Creatieve Dataverzameling: Verzamel informatie via tekeningen, schilderijen, collages, foto's, of zelfs muziek en dans. Bij het onderzoek *Sense of Belonging* en bij de Meergronden hebben co-onderzoekers foto's van aangename en onaangename plekken in het schoolgebouw gemaakt. Bij Frisse Blikken zijn collages van de onderzoeksresultaten gemaakt waarin de interpretatie van de jongeren centraal stond.

Participatieve Kunstprojecten: Betrek jongeren bij kunstprojecten die aansluiten op het onderzoeksthema. Kunstwerken kunnen dienen als discussiestukken, zoals de gezamenlijke collage van jongeren in Zeewolde die als presentatiemateriaal aan de gemeente heeft gediend.

Fotodocumentatie (photovoice): Laat jongeren hun dagelijks leven vastleggen met foto's en bespreek de betekenis ervan in groepsdiscussies. *Photovoice* kan ook nuttig zijn bij lastige onderwerpen of doelgroepen, zoals jonge kinderen die gevoelige thema's in beeld brengen.

Storytelling en Narratieve Kunst: Moedig jongeren aan om hun verhalen te delen, mogelijk in geschreven tekst, gedichten of mondelinge vertellingen, zoals *spoken word* of een rap.

Workshops en Kunstfacilitators: Werk samen met kunstenaars of kunstfacilitators om workshops te organiseren waarin jongeren kunst maken en tegelijkertijd hun onderzoeksthema verkennen. Bij het *Sense of belonging* onderzoek hebben docenten en studenten met *Lego Serious Play* samen gebouwd aan de ideale toekomst. Dit heeft tot mooie gesprekken geleid.

Multimodale Presentaties: Laat jongeren hun bevindingen presenteren op een manier die past bij hun creatieve expressie, zoals tentoonstellingen, optredens, of via online (social media) platforms zoals TikTok. Ook digitale media, zoals video's of podcasts, zijn mooie middelen om gedachten en ervaringen over het onderzoeksthema te delen.

Talentontwikkeling en training

Aan de ene kant geven jongeren aan het prettig te vinden om te weten wat er van hen verwacht wordt en zijn sturing en kaders nodig. Aan de andere kant is juist het eigen initiatief en input van jongeren belangrijk. Het vinden van een balans tussen deze twee kan een uitdaging zijn. Een gebrek aan sturing kan ongemak en ongeduld opleveren bij jongeren. Om te voorkomen dat je als onderzoeker te veel overneemt, is het van belang transparant te zijn over waarom sturing ontbreekt en voldoende tijd in te plannen voor het project.

Tijdens het brainstormen komt regelmatig naar voren dat jongeren bepaalde dingen spannend of ingewikkeld vinden, zoals het stellen van persoonlijke vragen aan andere jongeren. Het trainen van jongeren vormt daarom vaak een onderdeel van onze projecten. Het liefst geven we de training participatief vorm, waarin we samen bepalen wat het doel van de training is en op welke wijze we dit gaan doen. Gaan we bijvoorbeeld één op één coachen, een groepstraining doen, intervisie organiseren, met elkaar meekijken en wat spreken we daar van tevoren over af?

Hoe monitoren we de kwaliteit tijdens de dataverzameling?

In een participatief project staat het democratische proces centraal. Dit heeft ook gevolgen voor de manieren waarop we nadenken over de kwaliteit van een project en de wijze waarop we deze beoordelen (Jurrius, 2013). Als er dingen anders lopen dan gepland, is de eerste insteek niet om dit te 'repareren' en naar alternatieve vormen van dataverzameling te zoeken. Als het anders loopt, vormt dit juist een aanleiding om hier met elkaar goed naar te kijken en dit ook als data te beschouwen. Flexibiliteit bij onderzoekers maar ook bij andere betrokkenen is daarom een belangrijke randvoorwaarde bij dit type projecten (van Bijsterveldt, 2023; van Oordt, 2022).

Soms gaat het interviewen van deelnemers aan het onderzoek moeizaam of blijkt het ingewikkeld om alle data op tijd te verzamelen. Vaak blijken de redenen die hierachter liggen belangrijke inzichten op te leveren. Deze inzichten zijn waardevol voor het desbetreffende project. Bijvoorbeeld, in het onderzoek naar de *sense of belonging* van studenten bleken de studenten die meededen als co-onderzoeker het lastig te vinden om de gezamenlijk opgestelde deadlines te halen. Dit kwam

doordat zij zelf, net als onze respondenten, ook te maken hadden met stress en prestatiedruk door de vele tentamens voor de zomervakantie. Op basis hiervan hebben we gezamenlijk besloten een deel van de dataverzameling over de vakantie heen te tillen. Ook kregen we een inkijkje in de grootte van deze druk en hoe moeilijk het voor studenten is om alle verantwoordelijkheden te realiseren. Later bleek dat een belangrijk patroon in onze data. Er was nog een reden waarom het niet lukte om de deadlines te halen. Tijdens het bespreken hiervan bleek dat de co-onderzoekers het erg spannend vonden om mensen aan te spreken en te bevragen bij events waar ze normaal niet naartoe zouden gaan. Zij deden dit liever niet of stelden het uit. Daarom hebben we dit nog een extra keer geoefend en zijn de co-onderzoekers vervolgens in duo's in plaats van alleen op pad gegaan. Later zagen we in onze data dat studenten grote events spannend vinden om te bezoeken; wij konden dit nu beter duiden.

De analysefase: hoe gaan we de informatie die we verzameld hebben bundelen en analyseren?

In de analysefase is het tijd om alles wat verzameld is aan data, indrukken en ervaringen te verzamelen. Ook in deze fase zoeken we gezamenlijk naar manieren om de data met elkaar te ordenen en patronen te ontdekken. De analysefase is een tijdrovende en intensieve fase. We kijken daarom altijd goed hoe we het samen analyseren kunnen inpassen in de beschikbare agenda's en tijd. Dit kan namelijk op meerdere manieren, zowel qua vorm als qua intensiteit. Zo kunnen jongeren op verschillende momenten participeren: van het begin tot het eind, of juist aan het begin of alleen op het eind. Ook zijn er veel verschillende mogelijkheden, hieronder staan een aantal vormen van analyseren beschreven.

Stellingen: over de belangrijkste thema's die uit de data naar voren kwamen hebben de onderzoekers stellingen geformuleerd waarover de jongeren en onderzoekers vervolgens in gesprek gingen.

Knippen en sorteren: jongeren en onderzoekers knippen stukken van transcripten uit of arceren deze en leggen deze vervolgens bij elkaar op thema.

Resultaten op de juiste volgorde leggen: de belangrijkste resultaten worden op post-its geschreven. De jongeren en onderzoekers leggen deze gezamenlijk op

de goede volgorde en kijkt welke thema's met elkaar samenhangen.

Samen coderen en brainstormen: de onderzoekers coderen en jongeren controleren deze steekproefsgewijs of andersom. Ook kan er gezamenlijk worden gecodeerd.

Het komt regelmatig voor dat er verschillende ideeën bestaan over de data en wat deze betekenen. Deze verschillen worden gezamenlijk bekeken en besproken, waarbij er naar gezamenlijkheid gezocht wordt. Iedereen komt aan het woord. De data worden nogmaals tegen het licht gehouden en de verschillende interpretaties besproken. Dit kan heel goed op een *arts based* of andere creatieve manier. In het uiteindelijke product wordt de uitkomst van deze bespreking opgenomen. Als er meerdere visies naast elkaar blijven bestaan, worden die op deze manier beschreven.

De fase van kennisdeling: hoe gaan we de wereld informeren over de resultaten van ons project en hoe ronden we het project af?

De laatste fase van het onderzoek is het moment om de wereld te informeren over het project, maar vormt vaak ook de afsluiting van het participatieve project. In onze projecten proberen wij voor beide aspecten in deze fase oog te houden. De wijze waarop de wereld geïnformeerd wordt, geven we samen vorm. Er is niets zo vervelend als niets meer horen na een project en geen idee hebben van wat er met de resultaten is gebeurd. Zo hebben wij samen met jongeren presentaties gegeven voor professionals, beleidsmakers en de gemeente, werden de jongeren geïnterviewd over het project en de opbrengsten, hebben wij samen rapportages geschreven, producten (praatplaten, posters, strips) opgeleverd en door jongeren gemaakte kunstwerken tentoongesteld.

Daarnaast denken we samen na over een goede afsluiting van het project. Eén van de leuke dingen om te doen, is om samen met jongeren stil te staan bij wat we samen hebben gedaan en wat ze hebben opgestoken van het project. Wat vonden ze er leuk aan en waarom? We zetten de jongeren in het zonnetje door ze te complimenteren voor hun bijdrage en *team effort*. We bedanken hen voor hun tijd. Soms krijgen ze een certificaat of schrijven we aanbevelingsbrieven. Jongeren komen ook met andere vragen naar ons toe, bijvoorbeeld met vragen over hun toekomst-

plannen. We proberen jongeren te koppelen aan relevante personen uit ons netwerk zodat zij meer informatie kunnen opvragen of ervaringen kunnen opdoen. We vragen jongeren hoe zij het project zouden willen afsluiten en wat zij daarin belangrijk vinden. Zo werd MDT afgesloten met een feestje waar de ouders van de jongeren ook bij aanwezig waren. Op de school waar onderzoek werd gedaan naar het schoolklimaat hebben jongeren samen met de afdelingscoördinator gekookt. Het is een gemiste kans als een project abrupt eindigt en jongeren plotseling niets meer horen. Het is belangrijk om het 'samen een groep zijn' gezamenlijk af te sluiten, hierop terug te kijken en de gezamenlijke opbrengsten samen te vieren.

Soms loopt een project als een trein, soms komt een project niet van de grond zoals verwacht. Onze ervaring is dat er in beide gevallen veel geleerd wordt. In dit hoofdstuk hebben we besproken hoe jij als *host* eraan kan bijdragen dat het een geslaagd feestje wordt. Je hebt daar een grote rol in, maar je hebt niet alles in de hand. Het hangt ook af van je gasten en de feestversiering, er bestaat geen blauwdruk. Juist dat maakt participatief jongerenonderzoek zo uitdagend en interessant.

Oefening

Bespreek met elkaar een onderzoek waar je jongeren bij wilt betrekken. Waar zou je op letten, welke stappen zou je nemen om echte samenwerking op te zetten?

In de spiegel kijken: reflecteren op ethische dilemma's

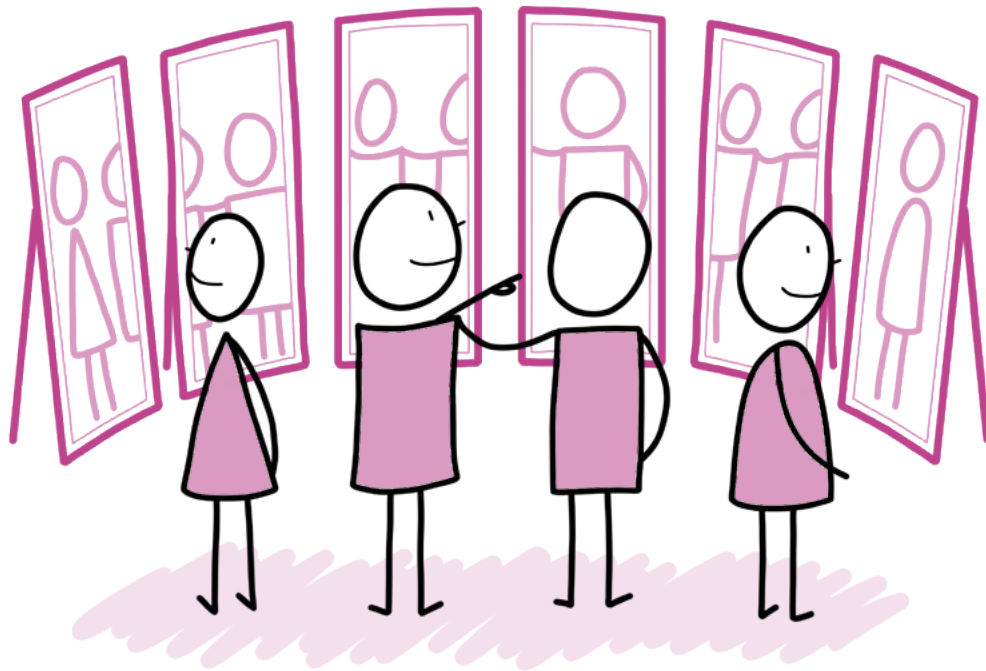
Wat zie jij, wanneer je in de spiegel kijkt? Je spiegelbeeld kan je confronteren met vragen over hoe je handelt. Hoe ziet bijvoorbeeld jouw morele kompas eruit? In dit hoofdstuk word je meegenomen langs enkele ethische dilemma's die wij op ons pad tegen zijn gekomen. We verkennen de betekenis van ethiek in de projecten en hoe zij beslissingen en samenwerkingsrelaties vormgeeft.

Inleiding

Hoe weet je of je als onderzoeker het juiste doet? Deze vraag staat centraal bij ethiek in onderzoek. Ethiek vormt de basis van de uitvoer van onderzoek, zo ook bij participatief jongerenonderzoek. Het draagt bij aan de betrouwbaarheid van de resultaten en zorgt ervoor dat het onderzoeksproces op een rechtvaardige en verantwoorde manier wordt uitgevoerd. Bovendien speelt ethiek een rol bij het versterken van jongeren in hun kennis en vaardigheden. Vanuit ethisch oogpunt is het bijvoorbeeld belangrijk dat jongeren goed geïnformeerd zijn. Zo kunnen zij zelf beslissen of ze wel of niet meedoen aan een onderzoek en formuleren hoe zij de participatie willen vormgeven.

Er bestaan basisrichtlijnen binnen de onderzoeksethiek, maar deze kunnen verschillen tussen landen en culturen en veranderen bovendien door de tijd heen. Ethiek breng je continu met elkaar in de praktijk door ervaringen met elkaar uit te wisselen en elkaar te bevragen (Banks & Brydon-Miller, 2018). Want is het bijvoorbeeld in het belang van jongeren om mee te doen aan onderzoek? Wat is de impact van het onderzoek op het leven van een jongere en wat levert het hen op? Zijn er ook nadelige gevolgen – en zijn ze daarvan op de hoogte? Allemaal zaken die belangrijk zijn om je van tevoren af te vragen, maar ook om tijdens het onderzoek te blijven checken bij jongeren en met hen te bespreken. Er zijn verschillende richtlijnen die je kan gebruiken om ethisch te werk te gaan. In het kader op pagina 54 staan een aantal sites en bronnen die je kunt raadplegen. Om verrassingen te voorkomen, is het goed om hier van tevoren over na te denken. Ondanks de verschillende richtlijnen bots je in de praktijk toch vaak op zaken die je niet had verwacht.

Een ethisch dilemma is een vraag die ontstaat als verschillende waarden tegen elkaar moeten worden afgewogen.

In dit hoofdstuk laten we een aantal veel voorkomende ethische dilemma's zien en bieden wij handvatten om daarmee om te gaan. Deze ethische dilemma's kun je tegenkomen in onderzoeken waarin jongeren een actieve bijdrage leveren, bijvoorbeeld als respondent of co-onderzoeker.

Ethische richtlijnen en hulpbronnen

- Publicatie 'Ethical Research Involving Children' (Graham et al., 2013). Zie website: www.childethics.com
- Richtlijnen van het leernetwerk *School of participation* (Dedding et al., 2023). Zie website: www.schoolofparticipation.nl
- Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). Zie website: www.nwo.nl

- Tips voor betekenisvolle jongerenparticipatie in onderzoek door ZonMw. Zie website: www.zonmw.nl
- Toolkit inclusieve jongerenparticipatie en jeugdparticipatie vuistregels door Stichting Alexander. Zie website: www.st-alexander.nl

Ethisch dilemma 1: Informeren kun je leren

Voordat jongeren meedoen aan jouw onderzoek is het belangrijk dat ze weten waar ze aan meedoen en dat ze toestemming geven. Dit wordt ook wel *informed consent* genoemd. *Informed consent* verloopt in de praktijk vaak stroef. Informatiebrieven worden niet gelezen en toestemmingsformulieren worden niet ingevuld.

Het dilemma informeren vs. toegankelijkheid: Bij het onderzoek naar het mentaal welbevinden van jongeren vroegen we ons af of we dit op een gemakkelijkere en meer laagdrempelige manier konden doen. Dit zorgde voor een dilemma. Enerzijds wilden we jongeren zo volledig mogelijk informeren over wat het onderzoek inhield, zodat ze een geïnformeerde keuze konden maken. Anderzijds liepen we het risico dat bij volledig informeren jongeren af zouden haken omdat het te ingewikkeld was en het te veel tijd kostte. Daarnaast was de toestemming van ouders en/of verzorgers ook nodig omdat de jongeren onder de 16 waren.

De manier waarop je tot geïnformeerde toestemming komt, kan in de praktijk verschillen: via een brief, mondelinge toelichting, een filmpje of een combinatie van meerdere methodes. Belangrijk is om samen met jongeren een methode te kiezen die aansluit bij de doelgroep. Hier volgen wat tips daarvoor.

Tips om toestemming te vragen

- **Begrijpelijk taalgebruik:** Pas het taalgebruik aan, aan de jongere, gebruik hiervoor B1-tools (b1teksten.nl)
- **Behapbare informatie:** Veel informatie in een keer kan voor een jongere overweldigend overkomen. Je kan ook alle belangrijke punten in een A4tje of filmpje benoemen. Voor verdere toelichting kan je verwijzen naar een website.

- **Test je *informed consent* bij een jongere:** Jongeren weten vaak het beste wat wel of niet aanslaat. Zo kun je bijvoorbeeld beter het woord 'project' in plaats van 'onderzoek' gebruiken.
- **Benaderen zichtbaar:** Laat bij de contactgegevens ook een foto achter en een WhatsApp-nummer. Dan weet een jongere hoe jij bereikt kan worden.
- **Duidelijke uitleg:**
 - o Filmpje voor jongeren over wat onderzoek inhoudt
 - o Filmpje voor jongeren over wat *informed consent* inhoudt.
 - > Zie website: www.windesheim.nl/onderzoek/lectoraten/klantenperspectief-in-ondersteuning-en-zorg

Bij *informed consent* zijn er vier belangrijke uitgangspunten (Graham et al., 2013):

- Jongeren weten wat het onderzoek inhoudt en wat deelname betekent;
- De toestemming is een expliciete overeenkomst. Dit betekent dat er een handtekening of opname nodig is waarmee de toestemming wordt vastgelegd;
- Het geven van toestemming gebeurt vrijwillig;
- Jongeren mogen tijdens projecten altijd hun toestemming intrekken als ze dat willen zonder opgaaf van reden.

Voor een volledige *informed consent* dien je over de volgende onderdelen na te denken.

Onderdelen *informed consent*

Over het onderzoek:

- Wat is het doel van het onderzoek?
- Wie betaalt het onderzoek/is de opdrachtgever?
- Wie voert het onderzoek uit?
- Wat zal er gevraagd worden van de participanten?

- Hoe wordt de informatie die ze geven opgenomen (notities, audio, video)?
- Wat zal er gebeuren met de onderzoeksgegevens?
- Hoe wordt vertrouwelijkheid en anonimiteit gewaarborgd? (En wanneer niet?)
- Hoe wordt er geanalyseerd en gerapporteerd?

Over hun deelname:

- Participanten kunnen hun deelname weigeren en op ieder moment stopzetten zonder dat ze daarover uitleg moeten geven en zonder verdere gevolgen.
- Participanten hoeven niet op vragen te antwoorden die ze niet willen beantwoorden

Andere informatie

- Contactinformatie
- Informatie waar de participant terecht kan met een klacht
- Indien het erg gevoelig onderzoek betreft, een lijst met zorginstanties waar participanten terecht kunnen.

Bron: Dedding et al., 2013

Voor het onderzoek naar het mentaal welbevinden is besloten om voor ouders een online toestemmingsformulier te maken met een filmpje over het onderzoek. Van tevoren is er gebeld met deze ouders om het onderzoek kort toe te lichten. Hierna is de link naar het online toestemmingsformulier via WhatsApp of per e-mail toegestuurd. Ouders konden via een vinkje in het online formulier op een toegankelijke manier toestemming geven. Ook voor de leerlingen is er een filmpje gemaakt. Omdat we het belangrijk vonden dat leerlingen het onderzoek begrepen en er vragen over konden stellen, is de deelname ook in een kort een-op-een-gesprek aan bod gekomen. Bij aanvang van de interviews zijn de punten van de *informed consent* nog een keer met hen doorgenomen en hebben de leerlingen mondeling toestemming gegeven.

'Zorg altijd even voor een fysiek checkmomentje om te kijken of de jongeren begrijpen waar ze aan mee doen.' - Onderzoeker

Je hebt niet altijd toestemming van ouders/verzorgers nodig. Dat hangt van de leeftijd van de jongere af.

Leeftijden voor *informed consent*

- Jonger dan 12: beide ouders moeten toestemming geven
- Jongeren tussen de 12-16: zowel de jongere zelf als één van de ouders moet toestemming geven
- Jongeren ouder dan 16: toestemming van de jongere zelf is voldoende

Ethisch dilemma 2: Wie heeft de regie?

Het dilemma macht vs. autonomie van jongeren:

In het project Jongeren en Democratie mochten jongeren zelf een onderzoeks-traject bedenken onder begeleiding van een onderzoeker. Al snel ontstond er een dilemma. Aan de ene kant wilden we zoveel mogelijk regie voor de jongeren in dit onderzoek. Maar de vraag die al snel om de hoek kwam kijken: willen jongeren dat zelf wel en is dat altijd het beste?

De positie van jongeren in de samenleving is kwetsbaar omdat zij vaak afhankelijk zijn van volwassenen. Ook hebben zij minder politieke en economische macht, terwijl zij wel te maken krijgen met de gevolgen van (veranderende) wetgeving en keuzes op dit gebied (Dedding et al., 2013). Door deze beperkte macht van jongeren is er vaak geen garantie dat er daadwerkelijk iets met hun input gedaan wordt. De rol van de begeleidende onderzoeker is dan ook deze jongeren te helpen om hun invloed uit te oefenen op een manier die bij hen past. (Graham et al., 2013). De manier waarop en de intensiteit van 'meedoen' kan voor verschillende jongeren heel anders zijn. Soms betekent het dat de onderzoeker en jongere samen een kleinere rol bedenken. Het is belangrijk om gezamenlijk een passende vorm van participatie te vinden die aansluit bij de wensen van de jongere.

Ook tussen de onderzoeker en de jongere bestaat een machtsrelatie. Als onderzoeker verleen je jongeren toegang tot het onderzoek en beschik je over meer kennis en hulpbronnen. Participatief onderzoek kan een manier bieden om deze

macht meer in evenwicht te brengen en de afstand tussen de onderzoeker en de jongere te verkleinen. 'Taakgebaseerde' activiteiten (zoals grafische vormgeving, *Photovoice*, kunstprojecten) kunnen jongeren bijvoorbeeld helpen om hun ideeën en meningen gemakkelijker te uiten dan door middel van 'praatgerichte' activiteiten (zoals interviews en enquêtes). Daarnaast kunnen deze activiteiten onderzoekers helpen om hun rol ten opzichte van de jongere vast te stellen en een goede verstandhouding op te bouwen (Harden et al., 2000).

Kijkend naar bovenstaande punten kan je gebruik maken van de volgende tips:

- **Gesprek met de opdrachtgever:** Participatief onderzoek betekent dat de uitkomsten niet van tevoren vast staan. Heeft de opdrachtgever al een bepaalde uitkomst voor ogen? Vraag je dan af of je überhaupt jongeren wil betrekken.
- **Verwachtingsmanagement:** Bespreek samen met de jongeren waar ze wel en geen invloed op hebben binnen het onderzoek.
- **Manier van participeren:** Denk samen met de jongeren na over hoe ze willen participeren. Benieuwd naar voorbeelden? Lees dan zeker ook het hoofdstuk 3 Methodes.
- **Mate van participatie:** Bespreek met jongeren dat de mate van participatie per onderzoeksfase kan verschillen en dat ook dat afgestemd kan worden.

'Ik wil wel graag vooraf weten wat er van me verwacht wordt.'
- Co-onderzoeker

Bij het project Jongeren en Democratie hebben we ervoor gekozen verschillende methodes te gebruiken. Eén van deze methodes was om jongeren te vragen om interviews bij elkaar af te nemen. Niet alle jongeren voelden zich hier prettig bij. Zo heeft een jongere zelf een enquête gemaakt en heeft een andere jongere literatuuronderzoek gedaan en de bevindingen in een poster verwerkt. Op deze manier is ieders kwaliteit benut, is er een rijke diversiteit aan data ontstaan en voelden de jongeren zich comfortabel bij de wijze waarop het project vorm heeft gekregen.

Ethisch dilemma 3: Veiligheid voorop?

Het dilemma inclusiviteit vs. veiligheid:

Jongeren hebben het recht om te participeren in en hun mening te uiten over zaken die invloed hebben op hun leven (UNCRC, 1989). Participatie in onderzoek hoort daarbij, maar het is hierbij belangrijk dat jongeren geen schadelijke gevolgen ondervinden aan hun deelname (Pleysier et al., 2019). Denk hierbij bijvoorbeeld aan emotionele schade, waarbij jongeren geconfronteerd kunnen worden met thema's die traumatische ervaringen of intense emoties oproepen. Wat doe je in een situatie waarbij een jongere graag wil participeren, maar je twijfelt of dit wel helemaal veilig en vertrouwd is? Dit ethische dilemma gaat over de uitdaging om inclusiviteit te waarborgen zonder afbreuk te doen aan de veiligheid en het welzijn van jongeren.

De verantwoordelijkheid voor de bescherming van jongeren in onderzoek ligt altijd bij degenen die het onderzoek uitvoeren. Als onderzoeker moet je er dus op toezien dat de participatie van jongeren zo min mogelijk schadelijke gevolgen heeft. Het is belangrijk dat jongeren juist voordeel hebben van hun deelname (Dedding et al., 2013), bijvoorbeeld in de vorm van positieve beleidsbeïnvloeding. In situaties waarbij er kans is op schade, is het belangrijk om samen met de jongeren na te gaan of participatie wel geschikt is. Het is van belang om transparant te zijn over de mogelijke gevolgen van deelname. Dit kan op een participatieve manier: bespreek de zorgen die je hebt met de jongeren en vraag hen hoe zij hier tegenaan kijken.

'Voer een dialoog over de mogelijke gevolgen en neem de jongeren serieus. Uiteindelijk is het aan de jongeren zelf om te beslissen of zij wel of niet willen deelnemen.' - Onderzoeker

In het geval dat jongeren ervoor kiezen om toch deel te nemen aan het onderzoek, is het van belang om na te denken over ondersteuningsmaatregelen die voor hen ingezet kunnen worden. Denk hierbij aan een vertrouwenspersoon waar je jongeren naartoe kan verwijzen. Bespreek samen met de betrokkenen in het onderzoek een handelingskader, zodat ook jij weet wat je moet doen als je je zorgen maakt om het fysieke en mentale welzijn van een jongere.

In het onderzoek *Leer mij kennen* werden jongeren die uitstroomden uit een residentiële instelling langere tijd gevolgd. Tijdens dit onderzoek kwam het dilemma van het bespreken van gevoelige onderwerpen die emoties op kunnen roepen ook naar voren. Bij gevoelige thema's kan je als onderzoeker de neiging hebben

jongeren te willen beschermen, bijvoorbeeld door deze onderwerpen niet te bespreken of aan de orde te stellen. In dit onderzoek werden jongeren mondeling van tevoren op de hoogte gesteld wat deelname betekent en welke gevolgen het bespreken van onderwerpen zou kunnen hebben. Daarnaast werd met de jongeren besproken dat zij op elk moment hun grenzen konden aangeven of konden stoppen. Jongeren kunnen vaak prima zelf inschatten wat ze wel of niet aankunnen. Door net als in het onderzoek *Leer mij kennen* beslissingen bij de jongeren te leggen, neem je ze serieus.

Ethisch dilemma 4: Tijd boven kwaliteit?

In het onderzoek *Sense of belonging* moest er binnen een bepaald tijdsbestek een participatief onderzoek uitgevoerd worden. Tijdens het onderzoek constateerden de onderzoekers echter dat de deelname van de jongeren niet altijd consistent was. Dit had te maken met studiedruk(te), andere verplichtingen naast school en de timing van het onderzoek. Is in een situatie als deze de planning leidend of de kwaliteit van de participatie?

Het dilemma efficiëntie vs. kwaliteit:

Als onderzoeker ben je in de meeste gevallen gebonden aan een tijdschema, vaak vanwege financiering. Dit kan druk veroorzaken om binnen een specifieke periode het onderzoek uit te voeren. Het spanningsveld ontstaat echter doordat je ook de kwaliteit van het participatieve onderzoek wilt waarborgen. De kwaliteit van participatief jongerenonderzoek wordt voor een groot deel bepaald door de mate waarin de jongeren zich prettig voelen in het onderzoek (Dedding et al., 2013). Het opbouwen van vertrouwen en een band tussen de degenen die het onderzoek uitvoeren en jongeren is hiervoor belangrijk, maar dit vergt tijd.

Het is een uitdaging om binnen een tijdschema de participatie van jongeren effectief te organiseren, zonder (extra) druk op hen uit te oefenen. Door het proces te overhaasten of slechts gedeeltelijk de beloftes aan de jongeren na te komen, bestaat het risico dat de kwaliteit van het onderzoek in het geding komt en er niet eerlijk wordt gehandeld naar de jongeren toe. Bovendien versterkt het onder druk zetten van jongeren bestaande machtsverhoudingen.

Verschillende strategieën kunnen worden overwogen om de kwaliteit van participatie binnen een bepaalde doorlooptijd van een onderzoek te waarborgen zonder

de jongeren te belasten. Het is belangrijk om in participatief onderzoek rekening te houden met de beschikbare tijd en het dagelijks leven van de jongeren. Zij zijn immers een groot deel van hun tijd op school, hebben vaak bijbaantjes en mogelijke andere verplichtingen zoals mantelzorgtaken. In overleg met de jongeren kun je nadenken over een participatievorm die voor iedereen werkt, bijvoorbeeld:

- **Flexibele planning:** Bied de mogelijkheid om activiteiten op verschillende tijdstippen en locaties te organiseren, bijvoorbeeld door in de avond een focusgroep te houden.
- **Digitale participatieopties:** Stel digitale participatiemogelijkheden beschikbaar, zoals het afnemen van interviews via Teams of het houden van teamoverleggen met jongeren online.
- **Heroverweging van het tijdsplan:** Als er toch extra tijd nodig is voor het onderzoek, kan in overleg met de opdrachtgever worden gekeken naar de mogelijkheid om het tijdsplan aan te passen.

'De toegankelijkheid is wel belangrijk, als je docent je benadert of je ergens aan mee wilt doen dan is dat wel speciaal. Het moet wel in Almere zijn. Reizen naar Amsterdam of zo is niet per se toegankelijk.'
- Co-onderzoeker

Ook binnen het onderzoek *Sense of belonging* hebben de onderzoekers samen met de jongeren gekeken naar de planning. In plaats van vasthouden aan standaard afspraakmomenten werd wekelijks gekeken naar een geschikt moment voor de jongeren. Tijdens examenweken of periodes met deadlines werden er geen bijeenkomsten ingepland. Hoewel dit betekende dat de jongeren minder intensief konden participeren, werd de kwaliteit van de participatie zo wel gewaarborgd en heeft de participatie geen extra druk op de jongeren gelegd.

Ethisch dilemma 5: Vertrouwen gecreëerd, en nu?

In het vorige dilemma is besproken waarom het belangrijk is om een goede band te op te bouwen met de jongeren. Dit is van belang omdat het vertrouwen van de jongeren in de onderzoeker(s) hierdoor groeit, waardoor zij een meer open houding krijgen en sneller bereid zijn om hun ervaringen te delen. Hoe kan je bouwen aan vertrouwen?

Werken aan vertrouwen

Vertrouwen kost tijd: Leer een jongere eerst kennen voordat je ingaat op gevoelige thema's.

Wees echt: Jongeren prikken door onzin heen. Ben jezelf en deel ook wat over jezelf.

Doe wat je zegt: Doe geen valse beloften en kom afspraken na.

Compenseer jongeren voor hun tijd en deelname: Door jongeren een vergoeding te geven voor hun deelname neem je jongeren en hun tijd serieus.

Het dilemma betrokkenheid vs. professionele afstand:

Het delen van ervaringen door jongeren kan persoonlijk en ingrijpend zijn, zowel voor de jongeren als de onderzoeker. Soms trek je langere tijd met een jongere op. Maar wat doe je als het onderzoek is afgelopen en de jongeren of ouders nog steeds contact met je zoeken? Zomaar het contact verbreken kan schadelijk zijn. Het vinden van de balans tussen afstand en nabijheid kan hierbij lastig zijn. In het onderzoek *Leer mij kennen* nam een jongere contact met de onderzoeker op nadat ze uit huis was gezet en plotseling op straat stond. Hoe ga je hiermee om als onderzoeker? Belangrijk is om dit soort gebeurtenissen altijd met een collega te bespreken en om advies te vragen. Je kan door een appje of telefoontje van een jongere overvallen worden. Vaak is het dan goed je eerste reactie kort en vriendelijk te houden en daarna met een collega te overleggen hoe je het verder aan kunt pakken. Het is vervolgens belangrijk om eerlijk te zijn over wat je wel en niet voor de jongere kan betekenen en de jongere door te verwijzen naar de juiste hulpverleners en/of instanties. Het opstellen van een handelingskader voordat je met het onderzoek begint is dan ook belangrijk, zoals benoemd in dilemma 3.

'Je bent niet alleen een onderzoeker, maar ook een mens. Bespreek je dilemma's met collega's.' - Onderzoeker

Conclusie: Een goed begin is het halve werk

Ethische dilemma's in participatief jongerenonderzoeken zijn complex en vaak onontkoombaar. Er bestaat geen universele benadering die in alle situaties toepasbaar is. Het omgaan met dilemma's, zoals die benoemd in dit hoofdstuk, vraagt een reflectieve en flexibele houding van de betrokkenen in het onderzoek. Maatwerk, evenals het zorgvuldig afwegen van waarden en belangen, is hierbij essentieel. Zoals eerder benadrukt in de ethische dilemma's is het belangrijk om met jongeren te blijven communiceren. Bespreek jouw dilemma's met hen, vraag hoe zij erover denken en bedenk gezamenlijk welke stappen eenieder kan ondernemen. Op deze manier neem je de jongeren serieus en bevorder je gelijkwaardigheid, wat essentieel is voor een participatief onderzoeksproces.

'Er werden veel controle vragen gesteld; is dit goed? Wat vinden jullie? Moet er iets anders? Ik vond dat heel fijn en belangrijk, die ruimte voor feedback. Daar werd ik heel erg in gehoord.' - Co-onderzoeker

Door op een transparante en samenwerkende manier met ethische dilemma's om te gaan, waarborg je niet alleen de integriteit van participatief jongerenonderzoek, maar stel je ook de belangen en het welzijn van jongeren centraal. Daarnaast zijn er verschillende bronnen beschikbaar voor advies bij ethische kwesties in participatief jongerenonderzoek. Zie de volgende suggesties voor meer informatie hierover.

Adviesbronnen voor het aanpakken van ethische dilemma's in onderzoek

Ethische commissie: Raadpleeg de ethische commissie van de hogeschool (of andere instelling) voor advies over een ethisch dilemma of voor goedkeuring van het onderzoeksplan.

Ethisch beraad: Bespreek het dilemma met docenten, collega's of andere professionals om diverse perspectieven te verzamelen en tot een weloverwogen beslissing te komen.

Ethische richtlijnen: Lees bestaande ethische richtlijnen om te zien hoe vergelijkbare dilemma's door anderen zijn aangepakt. (zie ook het eerste kader in dit hoofdstuk).

Oefening

Reflecteer op je eigen ervaringen en denk terug aan een situatie waarin je een ethisch dilemma bent tegengekomen tijdens je contact met jongeren in participatief onderzoek. Welke eerste stap heb je gezet om het gesprek te starten? Hoe zag het eerste gesprek eruit? Welke toon zette je? Wat waren de belangrijkste punten die je wilde bespreken? Wat heb je geleerd van deze ervaring en wat zou je anders doen als je opnieuw in een soortgelijke situatie terechtkomt?

An aerial photograph of a large crowd of people in a park, overlaid with a semi-transparent grid pattern. In the center, there is a large, stylized number '6' inside a square frame. Below the image, the title 'Participatieparels: de glinstering van successen en geleerde lessen' is written in bold black text.

Participatieparels: de glinstering van successen en geleerde lessen

Een oester is een ruw en onopvallend schelpdier dat leeft in zout en brak water. Maar als je goed kijkt, schuilt er achter deze ongepolijste buitenkant een delicatessen en een pracht aan verfijning. Heel soms, als je een geluksvogel bent, vind je zelfs een parel.

Inleiding

Een participatief jongerenproject is natuurlijk geen oester. Maar een vergelijking is echt zo gek nog niet. Dit hoofdstuk gaat over de ervaringen die opgedaan zijn tijdens verschillende projecten met jongeren. Welke lessen zijn er geleerd en wat betekent dat voor de toekomst? We spreken graag over de parels in de projecten, waarmee we succesverhalen en geleerde lessen aanduiden.

Deelnemen aan een participatief project kan een enorme boost zijn voor de persoonlijke, sociale en emotionele ontwikkeling. Maar om dit succesvol te doen zijn er wel randvoorwaarden, zoals ook in eerdere hoofdstukken beschreven. Naast ontwikkelingen op persoonlijk vlak, zijn het ook de successen op project- en onderzoekniveau die gevierd mogen worden. Opbrengsten die samen tot iets moois gebracht kunnen worden, zowel voor de jongeren als onderzoekers en andere betrokkenen.

De vergelijking met de oester laat zien dat achter ogenschijnlijk ruwe buitenkanten en contexten vaak verborgen schatten schuilen. We delen graag een paar praktijkparels waarbij elke paragraaf begint met een tip. Hierna volgt er een situatie en een geleerde les.

Betrek die *f*cking* koning!

Tip: Verwachtingsmanagement: Zorg dat je helder communiceert over de opzet en het doel van het onderzoek.

Tijdens de evaluatie van een project gaf een jongere aan dat hij stiekem wel had gehoopt dat de koning uitgenodigd zou worden voor de presentatie van het onderzoek. Eigenlijk ook voor de presentatie van dit boek, voegde hij daaraan toe. *'Laat hem het boek ondertekenen, knip een lintje en boem!'* Als grapje natuurlijk, maar er zit wel een les achter verscholen. Want wat waren de verwachtingen eigenlijk? Zijn deze over en weer expliciet uitgesproken, of zijn er aannames gedaan die voor ruis op de lijn hebben gezorgd?

Verwachtingsmanagement is een belangrijk element van een geslaagde samenwerking. Wanneer men van elkaar weet wat te verwachten, kan de energie naar het onderzoek gaan in plaats van naar twijfels en hoop. Een goede communicatie is daarin belangrijk. Het bevordert niet alleen de efficiëntie maar ook het vertrouwen en de betrokkenheid. Verwachtingen zijn er tenslotte van alle kanten: de subsidieverstrekker, de opdrachtgever, de onderzoekers, de jongeren, de poortwachters en stakeholders. Iedereen heeft eigen doelen, mogelijkheden, wensen en eigen agenda's. Duidelijke communicatie met afspraken en een geschetst kader, waarbij jongeren betrokken worden in wat zij willen en kunnen bijdragen, voorkomt onnodige onduidelijkheden.

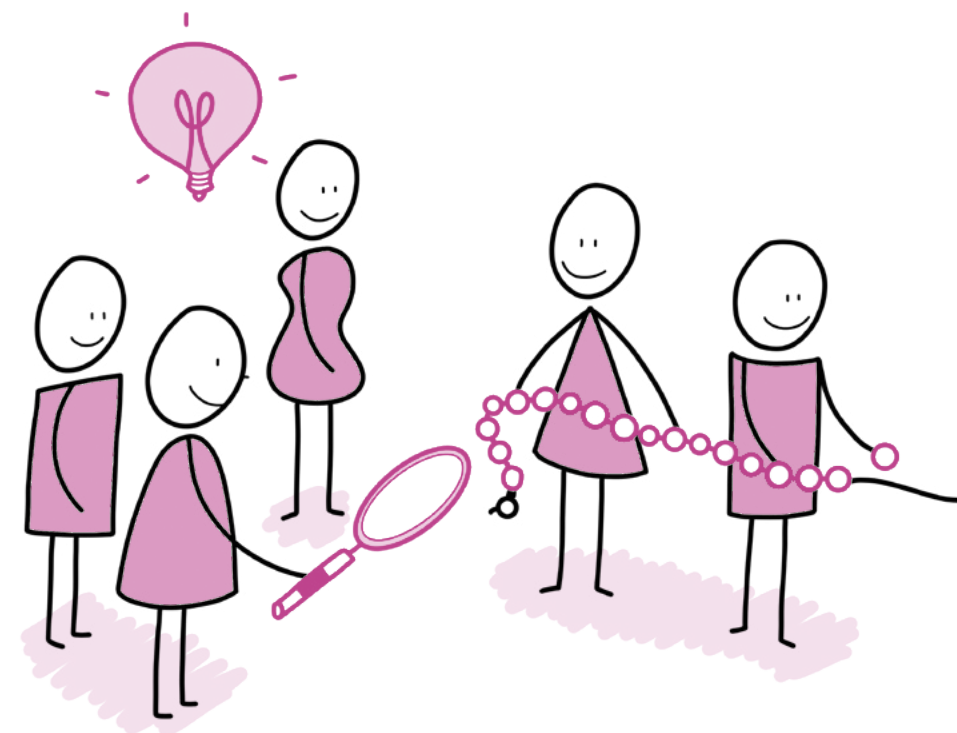
En dan nog. Ook als je denkt de verwachtingen helder te hebben, blijkt dat niet altijd het geval. Het is tenslotte een participatief project. De kaders zijn misschien wel helder maar de invulling kan nog steeds elke kleur en vorm krijgen die maar bestaat. Misschien is het voor de onderzoekers helder dat het onderzoek voor een bepaalde doelgroep, een bepaalde gemeente of een bepaald artikel bedoeld is. Weet de jongere dit ook? Wat en hoe zien zij dit voor zich? Voor wie is het onderzoek volgens hen interessant? Wellicht zouden de jongeren aan de hand van deze vragen aangegeven hebben dat zij het belangrijk vinden dat de koning van dit onderzoek af weet. Hier zou een mooi gesprek uit kunnen volgen waarom zij dit belangrijk vinden en hoe we ons hier op realistisch niveau toe zouden kunnen verhouden.

Betrek die *f*cking koning*. Hoewel er uitgebreid gebrainstormd is met de jongeren over de inhoud van het onderzoek, bleek er toch een andere verwachting voor het eindproduct te liggen. Blijft toch de vraag: als we deze verwachting vooraf geweten hadden en jongeren hadden gefaciliteerd ... zou het dan gelukt zijn om het onderzoek op koninklijk niveau te presenteren?

'Bro, hoe denk jij er eigenlijk over?'

Tip: Moedig samenwerking tussen jongeren aan, dit verrijkt het onderzoek en zorgt voor meer openheid en begrip naar elkaar toe.

Peer-to-peer is een veelgebruikte term wanneer het over samenwerken met jongeren gaat. Dit gaat niet over het uitdelen van fruit, maar over interactie tussen gelijken. Individuen communiceren, werken samen of delen informatie op gelijkwaardig niveau, zonder tussenkomst van een autoriteit of hiërarchie. Simpel ge-

zegt bedoelen wij hier jongeren die andere jongeren bevragen en samenwerken zonder directe inmenging van volwassenen.

Om deze manier participatief in te zetten gaat er nog een stap aan vooraf. Wat past bij de jongere in kwestie? Sommige thema's of vraagstukken zijn van een redelijk abstract niveau. Denk aan thema's als veerkracht, mentaal welbevinden of *sense of belonging*. Door het thema samen te onderzoeken kunnen jongeren zelf grip krijgen op het onderwerp en wat zij hier het belangrijkste in vinden. Deze elementen worden in eigen woorden vertaald en de vragen die dit oproept kunnen vervolgens onderdeel worden van bijvoorbeeld interview vragen.

Het mooie aan deze methode is dat jongeren zelf onderzoeken wat zij belangrijk vinden en dankzij de verdieping vertrouwd raken met het thema of het onderwerp. Dit eigenaarschap zorgt ervoor dat zij andere jongeren, leeftijds- of studiegenoten, kunnen bevragen op het onderwerp. Het voordeel van *peer-to-peer* is dat er informatie opgehaald wordt, die onderzoekers zelf misschien niet boven tafel krijgen. Jongeren stellen zich meestal sneller open naar andere jongeren en durven hun natuurlijke manier van spreken te gebruiken. Als onderzoeker sta je verder van de

leefwereld van jongeren. Dat betekent dat er eerst in de relatie geïnvesteerd moet worden om een vertrouwensband op te bouwen. Deze tijd is er niet altijd, en zeker niet wanneer het bijvoorbeeld om eenmalige interviews gaat rondom een bepaald thema of onderwerp. Door deze methode toe te passen, krijg je informatie die beter aansluit bij de leefwereld van jongeren. Een mooie bijvangst die we tijdens verschillende projecten hebben gezien, is dat jongeren groeien in kritisch denken, het verwoorden van gedachten en begrip voor medestudenten. Een jongere vertelde achteraf:

 'Ik vond het tof om te zien dat leerlingen, want vooral mbo had ik echt hele lage verwachtingen van, maar nu zag ik ze een keer in een serieuze setting en dan merkte je dat dit ook gewoon normale mensen zijn die ook op een normale manier kunnen reageren, niet met agressie of boeit me niet. Het waren allemaal jongeren met een eigen mening en eigen problemen en dat vond ik tof om te zien. Openhartige en lieve mensen eigenlijk.'

Alhoewel er veel mooie voorbeelden van een *peer-peer* zijn, heeft elke medaille twee zijden. Bij sensitieve onderwerpen is het belangrijk inzicht te hebben in de onderlinge relaties van jongeren en de invloed van deze onderwerpen op hun toekomstige relaties. Bovendien kunnen er onderwerpen opkomen waar jongeren geen houding tegenover weten aan te nemen, zoals onthullingen over huiselijk geweld, misbruik of andere zaken die aan het licht komen door een vertrouwde *peer-to-peer*-relatie (Jurrius, 2012). Het is dus belangrijk om je hier bewust van te zijn en waar nodig passende begeleiding te bieden.

En toen was het bijna zomer

Tips: Luister naar de doelgroep. Zorg voor duidelijkheid en structuur. Pas je agenda aan op basis van de behoeften en mogelijkheden van de jongeren.

Plannen met jongeren vergt niet alleen aandacht voor timing, maar ook begrip voor hun individuele situaties, inclusief bijbaantjes, schoolroosters, sociale verplichtingen en verantwoordelijkheden thuis. In de samenwerking kan het een uitdaging zijn om een balans te vinden, vooral wanneer de planning van onderzoek niet overeenkomt met de agenda's van jongeren. Bijvoorbeeld tijdens tenta-

menperiodes voor de kerst- en zomervakantie, wanneer het afronden van vakken en herkansingen de volle aandacht en focus vereist.

Over het algemeen zal je jongeren treffen die nog niet eerder aan onderzoeksprojecten meegewerkt hebben. Meedoen met een project is in dat geval nieuw en vergt energie en tijd om te leren en ontdekken hoe zij een rol willen en kunnen spelen. Timing is dus een erg belangrijk onderdeel van het werken met jongeren. Het starten van een project op school vlak voor of na de zomer- of kerstvakantie is niet ideaal. Dit heeft te maken met het feit dat ze na de vakantie weer op gang moeten komen, in combinatie met een drukke agenda. September, oktober of januari/februari zijn betere momenten, wanneer de rust op school is teruggekeerd en er nog geen grote deadlines in het verschiet liggen. Het is essentieel om dit met zowel de jongeren als de school zelf te bespreken, om zo effectief mogelijk samen te werken.

Hoewel flexibiliteit tonen en meebewegen met de leefwereld van de jongeren belangrijk is, kan te veel vrijblijvendheid bij de jongere ervoor zorgen dat de *commitment* aan het onderzoek afzwakt. De drukte van het leven neemt de overhand en het project zakt naar de achtergrond. De vraag 'waarom doen we dit eigenlijk ook alweer?' kan in dat geval helpend zijn. Structureel bij elkaar komen is volgens jongeren zelf belangrijk om de betrokkenheid actief te houden.

 'Een vast tijdstip is wel helpend, niet elke week trouwens, vrijheid is ook leuk'. - jongere, 26 jaar

Hier zijn geen vaste richtlijnen voor, de één vindt 1 keer in de week fijn, de ander 1 keer in de maand. Door van tevoren met jongeren samen drukke periodes in kaart te brengen en verwachtingen uit te spreken, kun je op basis daarvan een voorlopige planning te maken. Dit neemt voor zowel de onderzoeker als de jongere ruis en onduidelijkheid weg. Binnen die planning kun je flexibel zijn en waar nodig maatwerk leveren. Sommige jongeren hebben mogelijk extra ondersteuning nodig om succesvol deel te nemen aan het project. Dit vraagt om een flexibele planning waarin ruimte ingecalculerd is voor uitloop en extra contactmomenten. Als je scherp blijft op mogelijke obstakels en deze tijdig aanpakt, loopt het project beter en zijn de jongeren meer betrokken en tevreden.

 'Ik zou wel willen dat ik veel uit mezelf zou doen maar ik heb ook een reminder nodig dus een vaste planning met een vast tijdstip of afspraak is wel belangrijk en zorgt dat je in een routine komt.' - jongere, 18 jaar

Podiumbeest! Of toch liever niet?

Tip: Geef ruimte voor de eigen stem: Het delen van persoonlijke ervaringen versterkt empowerment.

De uitkomsten van een project kunnen op verschillende manieren gedeeld worden. Vaak hebben jongeren zelf gedachten over welke manier bij hen past, wat zij graag zouden zien en waar ze zich prettig bij voelen. Of het nu gaat om een artikel, presentatie, workshop of social media, de opties zijn eindeloos. Tijdens een goede brainstormsessie kunnen jongeren zelfs met nog meer creatieve ideeën en wensen komen dan je ooit had gedacht. Een jongere (15) zegt hierover:

 'De eindvorm hoeft niet al vast te staan toch, bij ons hebben jullie gevraagd hoe het vorm moet krijgen en is er veel creativiteit aanwezig dus hebben we daarvoor gekozen. Het is iets wat je samen kan ontdekken.'

Het kan zijn dat er al een doel of streven voor ogen is. Misschien moet het onderzoek aan of vanuit de subsidieverstrekker of opdrachtgever gepresenteerd worden en staat er dus al één of meerdere vormen van kennisdeling vast. Het is uiteraard belangrijk om dit te bespreken en te kijken waar jongeren een rol in kunnen en willen spelen. Niet elke jongere gelooft echter in het eigen kunnen, terwijl jij hier misschien wel kansen ziet. Het is dan van belang om te kijken waar een jongere zich veilig genoeg voelt om te kunnen groeien en verder te ontwikkelen. Twee jongeren kregen bij één van de projecten letterlijk het podium in een theaterzaal om over het onderzoek mee te praten tijdens een panelgesprek:

 'Ja ik kwam echt helemaal uit m'n comfortzone. Ik had nog nooit door een microfoon gepraat en zat de hele dag al aan antistresspillen maar ik vond het zo leuk dat al die mensen daar waren, en oprecht luisterde naar wat wij te vertellen hadden.'

We moesten reageren op stellingen maar die wisten we niet vooraf dus de reacties kwamen als een impuls.' - jongere, 23 jaar

Het panelgesprek bood de jongeren de gelegenheid om hun stem te laten horen voor een publiek bestaande uit docenten, onderzoekers en bestuurders. Naast het delen van de eigen ervaringen, konden de jongeren rekenen op positieve reacties uit het publiek. Ze zijn niet alleen gehoord maar ook serieus genomen. Bovendien heeft deze jongere zichzelf overwonnen en is gegroeid in zelfvertrouwen. Dit voorbeeld laat zien hoe krachtig het kan werken om persoonlijke ervaringen te delen en hoe belangrijk het daarom is om ruimte te creëren voor de stemmen van de jongeren, waarin hun perspectief centraal staat. Niet iedereen wil op een podium staan. Maar een podium bieden kan op zoveel manieren. Zolang de jongere meegenomen wordt in de ontwikkeling, de stem gehoord wordt en de rol erkent wordt geef je de jongere alsnog een podium. Denk aan het samen schrijven van artikelen, een presentatie aan een team of de ontwikkeling van een praatplaat of poster waar de jongere ook genoemd wordt als evenredige partner.

Zaadjes voor toekomstige betrokkenheid

Tip: Zorg voor een positieve ervaring in participatie, want dat leidt tot participatie

Wanneer iets een goed gevoel geeft, is de kans groot dat je dit nog eens opzoekt. Of dat nu een goed restaurant is met lekker eten en aardig personeel of een compliment dat je van collega's of vrienden hebt gekregen over iets wat je gedaan hebt. Dat geldt ook voor projecten waar men in meewerkt. Positieve ervaringen met participatie leiden vaak tot meer participatie. In veel van onze projecten zien we dit terug. Jongeren die in een eerder project meegedaan hebben, willen ook graag meedoen in nieuwe of vervolgprojecten. Vaak weten zij ook andere jongeren enthousiast te maken om mee te doen. Positieve ervaringen zorgen dus vaak voor een sneeuwbal effect.

 'Ik zou meedoen, ze zijn best chill en je krijgt gratis eten.' - jongere, 15 jaar.

Zoals eerder geschetst is het belangrijk jongeren een podium te geven. In een van de projecten waarin jongeren nagedacht hebben over de ideale democratie, was het voor de jongeren al snel duidelijk wie bij de eindpresentatie van hun bevindingen aanwezig moesten zijn: mensen van de gemeente. Zogezegd, zo geregeld. Naast de belangstellenden die de jongeren zelf hadden uitgenodigd, waren een lector, twee gemeenteambtenaren en een provinciale ondersteuningsorganisatie op de eindpresentatie aanwezig.

De beleidsambtenaren vertelden over hun plannen om de jeugdraad nieuw leven in te blazen. De jongeren stelden kritische vragen en namen niet snel genoegen met het eerste het beste antwoord van de gemeenteambtenaren. Gedachten werden uitgewisseld en discussies werden gevoerd. De jongeren hebben de resultaten gebruikt om feedback te geven op de vorming van een nieuwe jeugdraad. Ze hebben ook nagedacht over manieren om andere jongeren te betrekken, die minder geneigd zijn om aan dit soort projecten mee te doen. Een week na deze bijeenkomst volgde een mail van een van de jongere. Ze wilde graag verder met het thema en haar afstudeeronderzoek bij het lectoraat doen. Of dat mogelijk was? (En dat was het natuurlijk!)

Ook de bijdrage van de jongeren in dit boek is een passend voorbeeld. Deze jongeren hebben stuk voor stuk meegewerkt aan projecten en hebben dit op zo een manier afgesloten dat zij graag deel willen nemen aan toekomstige projecten en hun bijdrage aan dit boek willen leveren. Dat hun mening gehoord wordt en er vervolgens iets met die mening gedaan wordt, geeft vertrouwen in de 'grote-mensenwereld'.

Maar let op: omgekeerd geldt precies hetzelfde. Jongeren zijn het niet gewend dat er naar ze geluisterd wordt en vragen zich vaak terecht af waarom het in dit geval anders zou zijn. Wanneer je de stem van de jongere in projecten niet serieus neemt, wordt het een negatieve ervaring die zij meenemen in hun verdere leven. Dit benadrukt het belang van een positieve ervaring in participatie. Dat betekent niet dat het project van A tot Z een succes moet zijn, maar dat je de jongeren die meedoen serieus neemt en een zaadje van vertrouwen plant. Dat zaadje bloeit met wat maatschappelijke voeding in de toekomst wellicht op tot een prachtige vorm van betrokkenheid.

Wie ben jij eigenlijk?

Tip: Investeer in het opbouwen van een band en wederzijds vertrouwen

Diversiteit onder jongeren tijdens een onderzoek is waardevol, maar het creëren van een veilige omgeving kan complex zijn in zeer diverse groepen. De verschillen onderling kunnen groot zijn. Denk bijvoorbeeld aan leeftijd, opleiding, buurt, overtuigingen, ervaringen, achtergrond en wie we liefhebben. Het zijn allemaal stukjes van een unieke identiteit. Het is niet zo dat al deze stukjes bij elkaar een persoon volledig definieert. Bovendien heeft de context invloed op hoe deze verschillen worden ervaren en hoe jongeren zich in een diverse omgeving voelen. Het is belangrijk om zorgvuldig na te denken over de groepsamenstelling en het doel van het betrekken van jongeren. Zoals een jongere van 18 jaar opmerkte:

'Het hangt van het onderwerp af hoe de groep het beste samengesteld kan worden. Het is leuk om met andere mensen te praten maar mensen moeten wel een soort van feeling hebben. Gelijke interesses of raakvlakken is belangrijk. Het is wel leuk om met verschillende leeftijden samen te werken en kennis onderling te delen.'

Sommige jongeren kunnen opmerkingen maken die anderen ongemakkelijk maken, waardoor ze zich niet veilig voelen om zichzelf te zijn of hun mening te uiten. Zo liet een jongere van het gymnasium zich steeds minder in een groep horen nadat hij opmerkingen kreeg over dat hij vast heel slim is, alles wel zal weten en het beste jongetje van de klas is. Sterke persoonlijkheden kunnen de stemmen van anderen overheersen. Het is belangrijk te waken voor verbale en non-verbale signalen die de groep aan elkaar geeft, en waar nodig tijdig bij te sturen. In dit specifieke geval heeft een open groepsgesprek over vooroordelen geholpen om de balans weer in evenwicht te krijgen.

Niet alle jongeren zullen direct hun mening uiten. Sommigen blijven liever op de achtergrond. Het is belangrijk om hen te verwelkomen en gerust te stellen, zelfs als ze tijdens de eerste bijeenkomst terughoudend zijn. Op deze manier krijgen ze de kans om in hun eigen tempo deel te nemen en voelen ze minder druk om te presteren. Door ook deze jongeren actief te blijven betrekken, zowel verbaal als non-verbaal, kunnen ze na verloop van tijd hun plek binnen de groep vinden en hun mening delen.

Aan het begin van een project is het essentieel om direct aandacht te besteden aan het opbouwen van een sterke band en het bevorderen van onderling vertrouwen. Het eerste contact zet de toon van de omgang tijdens het project. Dat geldt niet alleen voor de jongeren onderling, maar ook voor de volwassenen die in het project meewerken. Vragen die hierbij centraal kunnen staan zijn: wie doen er mee in dit project, wie is de ander en wat vindt men belangrijk? Door actief naar elkaar te luisteren, ontstaat begrip voor elkaars standpunten, wat de perceptie van alle betrokkenen verbreedt.

Tijdens de eerste bijeenkomsten is het raadzaam om samen met de jongeren afspraken te maken over de omgangsvormen binnen het project. Door de groep zelf verantwoordelijk te maken voor deze afspraken, zal men elkaar gemakkelijker aanspreken op het naleven ervan. Een mooi voorbeeld is te vinden aan het einde van hoofdstuk 3. Hetzelfde geldt overigens voor een project waarin een enkele jongere meewerkt: welke regels en afspraken maak je dan met elkaar?

Het is niet realistisch om te verwachten dat vertrouwen in een uurtje rond is. Jongeren laten niet direct het achterste van hun tong zien en dat geldt eigenlijk ook voor alle andere betrokken partijen. Verwachtingen komen boven drijven wanneer er vertrouwen aanwezig is en vertrouwen kost tijd en ruimte. Het is dan ook belangrijk om dit in de planning van een project mee te nemen. Wil je meer weten over werken aan vertrouwen, zie dan dilemma 5 in het hoofdstuk ethische dilemma's.

Je hoeft niet de entertainer te zijn

Tip: Creëer een positieve sfeer

Jongeren proberen soms onopvallend te laveren tussen alles wat moet en mag. Zij ervaren een enorme prestatiedruk in het hedendaagse leven (Dopmeijer, et.al., 2023). In het circus van alledag zijn zij de professionele jongleurs die meerdere ballen hooghouden. Deelname aan een project kan een extra bal zijn die er misschien met moeite bij past. Met deze kennis in het achterhoofd is het belangrijk om goed na te denken hoe je jongeren betreft en wat je te bieden hebt. Haalt de jongere er zelf ook iets uit? Waar ligt de behoefte van alle partijen? Voor sommige jongeren sluit het thema goed aan bij hun interesse, maar vaak is het de persoonlijke aandacht en het moment om even weg te mogen zijn uit de dagelijkse praktijk, zoals ook blijkt uit onderstaande citaten:

 'Het onderzoek sluit aan op mijn interesse en is echt een gevoel van weg van school en mijn motivatie is dan dus ook groot.'

- jongere, 18 jaar

'Ik heb het eigenlijk nooit gezien als werk, meer als hobby. Ik vond het gewoon leuk om hiernaartoe te gaan en dan kwam ik thuis en reflecteren, wat heb ik gedaan en wat kan ik er dan uithalen?' - jongere, 22 jaar

De verschillende projecten door de jaren heen hebben allemaal een belangrijke overeenkomstigheid laten zien: Gezelligheid en positiviteit is van essentieel belang om jongeren betrokken te houden gedurende je project. Ontspannen omgang en een praatje zijn belangrijk, zoals blijkt uit een gesprek met een vijftienjarige jongere:

 'Thuis is niet perfect, als school ook zwaar is dan klap ik helemaal dicht. Trainen is mijn uitlaatklep, en naar buiten met vrienden. Ook dit, het onderzoek, vind ik ook een fijne afleiding. Het helpt om je gevoel soms kwijt te kunnen bij sommige mensen, die kunnen misschien helpen. Door verhalen van anderen te horen uit de groep weet je dat je niet alleen bent.'

Interesse in het dagelijks leven van een jongere, wat lekkers te snacken (let op, wel A-merk chocolade!) of te drinken en ruimte om spontaan iets anders te gaan doen als daar behoefte aan is, wordt gewaardeerd. Zo kan een bijeenkomst prima ineens buiten plaatsvinden, of op een andere locatie dan in de eerste instantie bedacht. Tijdens een potje poolen of Mario Kart kan er nog steeds gepraat worden over het thema en de punten die al dan niet op de agenda staan. Dit hoeft niet geforceerd, niemand hoeft de entertainer te zijn. Sterker nog, als het niet oprecht en in samenspraak gaat, werkt het niet en zullen jongeren sneller afhaken. Ook hier geldt dus de kern van participatief werken: doe het samen.

Conclusie

Projecten lopen niet altijd zoals verwacht, en dat is oké. Een situatie die op het eerste gezicht niet lekker loopt, kan zomaar ineens een verborgen parel zijn. Onze

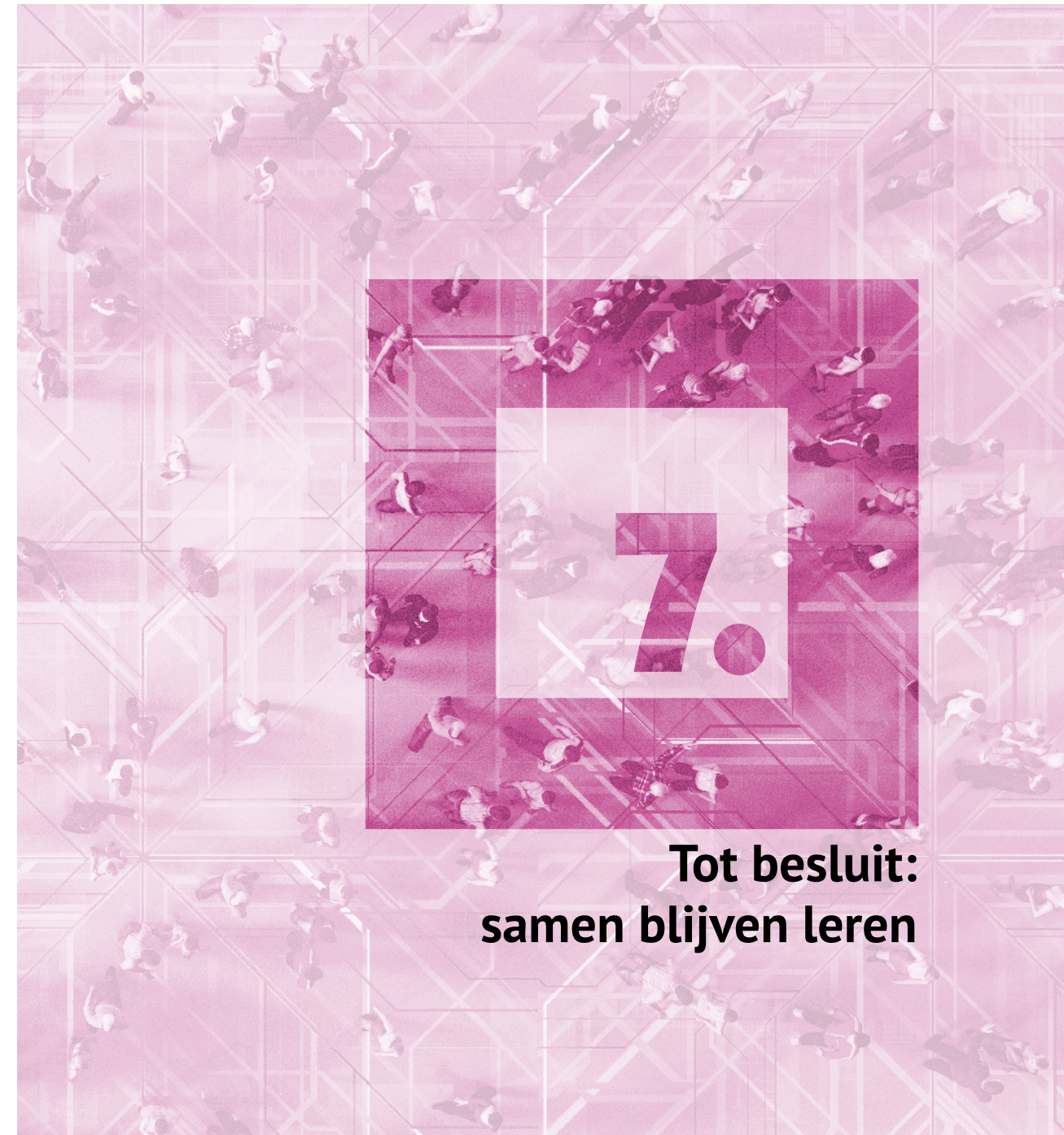
belangrijkste les? Reflecteer! Reflecteer voor jezelf, reflecteer met collega's, maar vooral: ga in gesprek met je jongeren. Niet alleen aan het einde van het project, maar regelmatig gedurende de bijeenkomsten. Check-in, check-uit, stel bij, vier successen en lach om de blunders. Je zal zien dat dit de werkrelatie en het vertrouwen ten goede komt. Deel het proces in alle openheid, zodat iedereen ervan kan leren. Onthoud deze wijze les van een 23-jarige jongere:

 'Betrek jongeren en ga in discussie, misschien zeggen ze iets stoms, misschien niet, maar het is voor hen natuurlijk ook tof om gewoon hun mening eens te kunnen geven.'

Oefening

Parels om te leren: Wanneer ging bij jou iets net even anders dan je gehoopt had? Wat heb je daarvan geleerd en wat neem je mee?

Er is steeds meer erkenning voor participatief jongerenonderzoek en het belang daarvan. Waar jongeren eerst nauwelijks een stem hadden in onderzoek over hen, worden ze nu vaker betrokken en spelen ze een rol in de uitvoering. Of jongerenparticipatie belangrijk is, is dan ook niet de centrale vraag in dit boek. Het gaat om het hoe: het goed vormgeven en het nadenken over de vraagstukken en dilemma's die horen bij deze uitdagende manier van onderzoek doen. Denk aan: het borgen van gelijkwaardigheid, een goede samenwerking en transparantie maar ook het voorkomen van schijnparticipatie en tokenisme zijn voorbeelden hiervan. De belangrijke boodschap die we mee willen geven: we moeten met elkaar blijven leren over jongerenparticipatie in onderzoek.

Aandacht voor randvoorwaarden hoort daarbij. Het is belangrijk om de randvoorwaarden samen met de jongeren in kaart te brengen en er afspraken over te maken. Tegelijkertijd is het onmisbaar om bij het opzetten van het onderzoek te denken aan de capaciteiten van de onderzoeker, tijd, geld, de communicatie en het maken van afwegingen die gebaseerd zijn op meerdere perspectieven.

De verschillende onderzoeksfasen vragen om verschillende vaardigheden en eigenschappen. Nieuwsgierigheid is misschien wel het allerbelangrijkste bij het doen en laten van de onderzoeker. Samen optrekken vanaf het begin geeft inzicht in wat de jongeren willen en kunnen meebrengen. Als je dat vervolgens als basis neemt, kun je samen bepalen hoe het onderzoek eruit komt te zien én hoe de kwaliteit gewaarborgd blijft. Denk aan: vraagverheldering, keuze onderzoeksmethoden, analyseren en rapporteren.

Is daarmee alles opgelost? Nee, dat niet. Je kunt tegen ethische dilemma's aanlopen. In de zes besproken participatieve jongerenonderzoeken gebeurde dat ook. Maar ook hier is het belangrijkste aanknopingspunt dat je er in alle openheid mee omgaat: breng de dilemma's samen in kaart en maak er gezamenlijke afspraken over. Dat samen leren is een aspect van samen *kennis* maken. Leren doe je niet alleen van successen, maar ook van bloopers. Beide hebben we in dit boek met de lezer gedeeld. We hopen anderen daarmee uit te nodigen dat ook te doen. Reflecteer op jezelf, met jongeren en met medeonderzoekers. Niet alleen aan het einde van een project, maar continue, houd elkaar scherp.

Voor iedereen die de samenwerking met jongeren in onderzoek wil aangaan zijn

de reflecties en gegeven handvatten zinvol. Wij denken aan mensen die onderzoek doen in de context van de werkplaatsen sociaal domein, (hoge)scholen, universiteiten, jeugdorganisaties, onderzoeksbureaus en de regionale kenniswerkplaatsen jeugd. Hierbij geldt natuurlijk: een goed begin is het halve werk. Of het nu gaat over de randvoorwaarden, ethische dilemma's, verwachtingen of het kiezen van een onderzoek focus: onze ervaringen laten zien dat het gezamenlijk voorbereiden van projecten, samen met alle deelnemers, onmisbaar is bij participatief jongerenonderzoek. Het gaat daarbij om een samenwerking van het begin tot het eind. Ons advies is om ook de randvoorwaarden, ethische dilemma's, methoden en andere keuzes met jongeren te bespreken, hen mede als uitgangspunt te nemen en hun

talenten en capaciteiten centraal stellen. Op verschillende plekken in het boek hebben we de aandacht gevestigd op het voorkomen van schijnparticipatie. Hier zijn we als volwassenen met elkaar verantwoordelijk voor. Dat kunnen we doen, door elkaar scherp te houden en elkaar kritische vragen te stellen en open te staan voor feedback.

Gelukkig hoeven we het gesprek waarom jongerenparticipatie belangrijk is en wat daar de meerwaarde van is, steeds minder te voeren. Helaas zien we toch nog te vaak dat er op een 'afvinkmanier' naar jongerenparticipatie gekeken wordt: door een of twee jongeren aan te laten haken, wordt dan verwacht het jongerenperspectief te hebben geborgd. Als er één jongere aan tafel zit, betekent dit vaak niet dat er sprake is van jongerenparticipatie zoals beoogd. Het blijft belangrijk om kritisch te blijven kijken naar: Welke perspectieven zijn vertegenwoordigd in het onderzoek en welke uitspraken kunnen we op basis van deze perspectieven doen over welke jongeren?

In dit boek hebben we ook de nadruk gelegd op het *samen kennis maken* als democratisch proces. Dit betekent dat we in het maken van afwegingen en keuzes, aandacht hebben voor de wijze waarop aanbevelingen en besluiten tot stand komen. De emancipatie van jongeren in het onderzoek was in de afgelopen jaren hard nodig, omdat hun stem voorheen ondervertegenwoordigd was in het onderzoek. Nu we langzaam een beter evenwicht weten te verkrijgen, is het van belang dat er meer aandacht uitgaat naar de wijze waarop belangen worden afgewogen en duidelijk wordt op welke wijze het perspectief van jongeren een plek krijgt in andere kennisbronnen en andere perspectieven en hoe daarin wordt afgewogen.

Op deze manier naar onderzoek kijken, vraagt ook om een maatschappelijke inbedding van het waarderen van jongerenparticipatie in het algemeen. Dus niet alleen in dat ene onderzoeksproject, maar een bredere maatschappelijke opvatting en waardering van het perspectief van jongeren in de samenleving. Als samenleving is een streven naar waardering, autonomie en regie van en bij jongeren belangrijk om zo ook het vertrouwen van jongeren in democratische wegen te vergroten. Hier met jongeren over doorpraten en zorgen dat zij over onderzoekscapaciteit kunnen beschikken om invloed uit te oefenen en regie te voeren maakt dat een samenleving al vanaf jonge leeftijd de ruimte biedt om eigen ideeën te ontwikkelen. Zo dat jongerenparticipatie niet blijft bij een project, maar kan landen in

een samenleving waarin er waardering is voor de inbreng van jongeren op allerlei manieren. Participatief onderzoek met jongeren vormt hiervoor een mooie basis.

Bronnenlijst

- Ansem Q., & Jurrius K. (2021). *Ervaringsdeskundige, dat één je*. De Waal/Ermelo: Uitgeverij Anderszins
- Banks, S., & Brydon-Miller, M. (Eds.). (2018). *Ethics in participatory research for health and social well-being: Cases and commentaries*. London: Routledge
- Bijsterveldt van, M. (2023a). *Tips voor betekenisvolle jongerenparticipatie in onderzoek*. Utrecht: opgeroepen op augustus 2024, van https://www.zonmw.nl/sites/zonmw/files/2023-12/091_093_JEUGDPARTICIPATIE_2023_WEB_DEF_.pdf
- Bijsterveldt van, M. (2023b). *Tips voor succesvolle inclusie in jeugdonderzoek*. Utrecht: ZonMw opgeroepen op augustus 2024, van https://www.zonmw.nl/sites/zonmw/files/2023-12/014_088_INCLUSIE_2023_WEB_DEF-1-.pdf
- CBS. (2024). Jongeren. Opgeroepen op mei 2024, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/leeftijd/jongeren>
- Dedding, C., Wammes, M., Verspyck Mijnsen, C., Aussems, K., Pannebakker, N. (2023) *Richtlijnen voor kinderen, jongeren en onderzoekers die echt willen samenwerken in onderzoek*. School for participation. Amsterdam: Amsterdam UMC <https://www.schoolofparticipation.nl/wp-content/uploads/2023/01/2023/Richtlijnen-Jongerenparticipatie-In-Onderzoek.pdf>
- Dedding, C. (2009). *Delen in macht en onmacht. Kindparticipatie in de alledaagse diabeteszorg*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam
- Dedding, C., Jurrius, K., Moonen, X., & Rutjes, L. (2013). Kinderen en jongeren actief in wetenschappelijk onderzoek. *Ethiek, methoden en resultaten van onderzoek met en door jeugd*. Amsterdam: LannooCampus
- Dewey, J. (1916) *Democracy and education. An introduction to the philosophy of education*. Carbondale: Southern Illinois University Press
- Dopmeijer, J., Scheeren, L., Baar, J. V., & Bremer, B. (2023). *Harder Better Faster Stronger? Een onderzoek naar risicofactoren en oplossingen voor prestatiedruk en stress van studenten in het hbo en wo*. Utrecht: Trimbos-instituut. Opgeroepen op april 2024, van <https://>

ecio.nl/publicaties/harder-better-faster-stronger-onderzoeksrapport-prestatie-druk-en-stress-hoger-onderwijsstudenten/

Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. Seabury Press

Graham, A. P., Powell, M. A., Anderson, D., Fitzgerald, R., & Taylor, N. (2013). *Ethical research involving children*. Florence: UNICEF Office of Research Innocenti

Gomes, C. (2020). *I Belong Here. Student Sense of Belonging en de relatie met studentsucces*. Hogeschool Rotterdam Uitgeverij

Hart, R. (1992). *Children's participation. The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care*. New York: Unicef

Harden, J., Scott, S., Backett-Milburn, K., & Jackson, S. (2000). *Can't talk, won't talk? methodological issues in researching children*. *Sociological research online*, 5(2), 104-115

Heijst, P. van, Vos, N. de, Keinemans, S. (2019). *Arts-based research voor het sociaal domein. Op kunsten gebaseerd praktijkgericht onderzoek*. Bussum: Uitgeverij Coutinho b.v.

Jurrius, K. (2012). *Uit de spagaat! Naar een kwaliteitsraamwerk voor Participatief Jongeren Onderzoek*. Enschede: Ipskamp Drukkers

Jurrius, K. (2020). *Toekomstperspectief van de klant in ondersteuning en zorg*. Almere: hogeschool Windesheim

Moonen, X. (2006). *Verblijf, beeld en ervaringen van jongeren opgenomen in een orthopedagogisch behandelcentrum voor jeugdigen met een licht verstandelijke beperking*. Maastricht: Print Datawyse

Lieshout, L., Jacobs, G., & Cardiff S. (2021) *Actieonderzoek, principes en onderzoeksmethoden voor participatief veranderen*. Assen: Koninklijke Van Gorcum

NJI. (2024). Van jeugd naar volwassenheid. Opgeroepen op mei 2024, van <https://www.nji.nl/van-jeugd-naar-volwassenheid>

Ministerie van WVC. (1993). *Jeugd verdient de toekomst. Nota intersectoraal jeugdbeleid*. Rijswijk: Ministerie van welzijn, volksgezondheid en cultuur

Oordt, B. van (2022) *Jongerenparticipatie in onderzoek: Hoe?* Utrecht: ZonMw opgeroepen op augustus 2024 van https://www.zonmw.nl/sites/zonmw/files/typo3-migrated-files/Factsheet_-_Jongerenparticipatie_in_onderzoek.pdf

Pleysier, S., Herbots, K., & Molenberghs, S. (2019). Het recht op participatie vs. bescherming: ethische kwesties in onderzoek bij kinderen en jongeren. *Tijdschrift voor Jeugd en Kinderrechten*, 4, 321-333

Steketee, M. Mak, J. Van der Graaf, P. en Huygen, A (2005). *Jeugdparticipatiebeleid, wat levert het op? Onderzoek naar het ontwikkelen van indicatoren voor effectenmeting van jeugdparticipatiebeleid*. Utrecht: Verweij Jonker

Tahir, L., Josso Loureiro, P., Vissenberg, C. (2023). *Ik ben heel betrokken bij school, ik ben altijd in de les. Een kwalitatief participatief onderzoek naar sense of belonging van studenten bij Windesheim in Almere*. Almere: Windesheim opgeroepen op mei 2024 van <https://www.windesheim.nl/onderzoek/lectoraten/klantenperspectief-in-ondersteuning-en-zorg#accordeon-72046-116461>

Tisdall, EKM 2015, *Children and Young People's Participation: A critical consideration of Article 12*. in W Vandenhoe, E Desmet, D Reynaert & S Lembrechts (eds), *Routledge International Handbook of Children's Rights Studies*. Routledge, London, pp. 185-200. <https://doi.org/10.4324/9781315769530.ch11>

United Nations Convention on the Rights of the Child, November 20, 1989, www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child

Van Dale. (2024). Van Dale. Opgeroepen op mei 2024, van <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/jongeren>

Verdrag inzake de rechten van het kind. (1989, november 20). Opgeroepen op mei 2024, van <https://wetten.overheid.nl/BWBV0002508/2002-11-18>

Vissenberg, C. (2023). *Met een goede trampoline spring je hoger*. Almere: Hogeschool Windesheim

Winter, M. de., Kroneman, M. (2003). *Participatief Jeugdonderzoek. Sociaalwetenschappelijk onderzoek samen met kinderen en jongeren naar beleid voor de jeugd*. Utrecht: Van Gorcum

Over de auteurs

Petra Josso Loureiro is onderzoeker bij het Lectoraat Klantenperspectief in Ondersteuning en Zorg van Hogeschool Windesheim. Zij werkt mee aan diverse participatieve projecten waarin jongeren centraal staan, waaronder Maatschappelijke Diensttijd (MDT) en Flevi's regionale kenniswerkplaats jeugd. Hiervoor heeft zij 16 jaar als docent bij een mbo-instelling gewerkt en als groepsleider bij een jeugdzorginstelling voor kinderen met een ontwikkelingsachterstand. Na de bachelor Social Work is zij bezig met de Master Social Work. Daarvoor brengt ze met jongeren en docenten van het MBO de *agency* van jongeren in het MBO in kaart m.b.t. het ervaren en stimuleren van talent.

Anne Thijssen (MSc.) is onderzoeker bij het lectoraat Klantenperspectief in Ondersteuning en Zorg. Na een bachelor in Algemene Sociale Wetenschappen heeft zij de master *Youth, Education and Society* (Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken) afgerond. Zij heeft ervaring en affiniteit in het doen van onderzoek met jongeren. Binnen het lectoraat is zij werkzaam op de Flevo Academie Jeugd en Flevi's Regionale Kenniswerkplaats Jeugd, waar thema's als verbetering van de jeugdhulp en veerkrachtig opgroeien centraal staan. Verder is zij betrokken geweest bij projecten over de Maatschappelijke Diensttijd (MDT) en het mentaal welbevinden van jongeren. Zij is aangesloten bij het Leernetwerk Jongerenparticipatie in Onderzoek, waarin jongeren en onderzoekers werken aan de kwaliteit, ethiek en praktijk van jongerenparticipatie in onderzoek.

Lalash Tahir (MSc.) is sinds 2022 onderzoeker bij het lectoraat Klantenperspectief in Ondersteuning en Zorg aan Hogeschool Windesheim. Ze heeft een academische achtergrond in de sociale wetenschappen. Na het afronden van de bacheloropleiding politicologie heeft ze de masteropleiding bestuurskunde gevolgd. Ze heeft affiniteit met onderwerpen als participatie, inclusie en diversiteit. Binnen het lectoraat is Lalash betrokken bij de regionale kenniswerkplaats jeugd Flevoland (Flevi's), waar ze onder andere onderzoek doet naar de *sense of belonging* van studenten binnen Windesheim Almere in een participatief jongerenonderzoek. Daarnaast is ze betrokken bij onderzoeksprojecten omtrent thema's als duidelijke taal, opvoeden en jeugd.

Coauteurs

Pamela Jakobs (MSc.) is onderzoekscoördinator bij het lectoraat Klantenperspectief in Ondersteuning en Zorg op de thema's participatief jongerenonderzoek, jongerenwelzijn en veerkrachtig samenwerken met families in het sociaal domein. Zij heeft een onderzoeksmaster in biomedische wetenschappen en gezondheidswetenschappen. Zij is bezig met haar promotieonderzoek naar het organiseren van een veerkrachtige basis voor hulpbehoevende gezinnen, waarin het perspectief van jongeren en ouders centraal staat. Sinds 2017 werkt zij bij het lectoraat en heeft verschillende participatieve projecten met jongeren gecoördineerd, waaronder Maatschappelijke Diensttijd (MDT) en mentaal welbevinden van jongeren op het VO. Daarnaast coördineert zij de kennislijn Frisse Projecten van Flevi's Kenniswerkplaats Jeugd.

Dr. Kitty Jurrius is Lector Klantenperspectief in ondersteuning en zorg, Hogeschool Windesheim.

Kitty Jurrius heeft een opleidingsachtergrond in Hotelmanagement en Sociaal Culturele Wetenschappen. Ze promoveerde in de pedagogische wetenschappen (Universiteit Utrecht) op een methodologisch proefschrift dat betrekking had op de participatie van kinderen en jongeren in onderzoek en beleidsvorming. Ze ontwikkelde in haar loopbaan een visie op onderzoek waarin de begrippen inclusie en samenwerken centraal staan. Ze heeft veel (cliënten)onderzoek gedaan op het gebied van participatie en zorg. Binnen de jeugdzorg en de zorg voor mensen met niet-aangeboren hersenletsel (NAH) geeft zij leiding aan verschillende onderzoek-netwerken en consortia. Ze coördineert de Werkplaats Sociaal Domein Flevoland en het NAH-Kennisnetwerk.

Drs. Jeanet van de Korput is senior onderzoeker en coördinator binnen het kennisthema Inclusie en Inclusief handelen bij het lectoraat Klantenperspectief in Ondersteuning en Zorg van Hogeschool Windesheim. Zij is medisch antropoloog en doet promotieonderzoek naar intergenerationele overdracht en hoe patronen worden doorbroken.

Zij begon haar carrière in de ontwikkelingssamenwerking in Azië, Afrika en Latijns Amerika waarna zij terugkeerde naar Nederland en bij de UvA en de VU en de Bernard van Leer Foundation werkte. Aan de UvA en VU werkte zij op het gebied

van participatief actie-onderzoek en reproductieve gezondheid in Azië en Afrika. In de Bernard van Leer Foundation was ze programmaspecialist voor Zuid- en Zuidoost-Azië en later voor Nederland. Ze hield zich bezig met onderwijs- en zorgprogramma's en thema's rondom jonge kinderen en hun ouders.

Levenslang blijven leren en ontwikkelen vindt ze niet alleen voor zichzelf van belang, maar is ook een rode draad in het werk dat zij deed met en voor mensen in een achterstandssituatie: kansarme jongeren en gezinnen en mensen die de kans lopen op achterstand gezet te worden.

Dr. Charlotte Vissenberg is *associate* lector Klantenperspectief in ondersteuning en zorg. Ze heeft een achtergrond in de medische antropologie en sociologie. Zij promoveerde bij de afdeling *Public Health* van het AUMC, waarbij zij een leefstijlinterventie ontwikkelde en evalueerde gericht op diabetespatiënten in kwetsbare posities met als focus het sociaal kapitaal en het sociale netwerk van de deelnemers. Als *associate* lector houdt ze zich bezig met het thema 'Veerkrachtig opgroeien en opvoeden in Flevoland'. Zij is coördinator van de regionale kenniswerkplaats jeugd Flevoland. In deze werkplaats staan de eerste 1000 dagen van kinderen, intergenerationele invloeden tussen ouders en kinderen en het veerkrachtig samenwerken met gezinnen centraal. Uitgangspunten van deze kenniswerkplaats vormen het uitgaan van familieveerkracht en het terugbrengen van de sociologie - waaronder het bevragen van normen - in het gesprek over veerkrachtig opvoeden en opgroeien.

Andere thema's waarop zij zich binnen het lectoraat richt zijn: interdisciplinaire samenwerking, zelfmanagement, inclusie, de zorg voor gezinnen met meervoudige complexe problemen en het personeelstekort in zorg en welzijn.

Over de illustrator

Willemijn Lambert (MA) is zakelijk tekenaar en facilitator. Ze studeerde Internationale Ontwikkelingsstudies in Wageningen en deed haar Master Conflictbemiddeling in Bradford (UK). Na haar studie faciliteerde ze 'vrouwenvredescirkels' in Europa en Amerika en kwam zo in contact met *Graphic Facilitation*. Met haar bedrijf *Drawin'* (www.drawin.ink) legt ze zich hier nu volledig op toe. De afgelopen 9 jaar hielp ze meer dan 250 organisaties en bedrijven met het in beeld brengen van hun boodschap door middel van simpele, effectieve tekeningen. In haar werk combineert Willemijn haar scherpe en analytische denken met een warm hart voor de mens.

Bijlage 1: Het lectoraat Klantenperspectief in Ondersteuning en Zorg

Het lectoraat Klantenperspectief in Ondersteuning en Zorg is een onderdeel van Windesheim in Flevoland. Het doet onderzoek dat bijdraagt aan een samenleving waarin iedereen mee kan doen op zijn of haar manier. Waarin de verhalen van klanten van zorg en welzijn in hun context het vertrekpunt vormen voor het inrichten van zorg en ondersteuning op maat.

Centrale vraagstelling is welke wensen en behoeften klanten hebben ten aanzien van de duurzame vormgeving van een inclusieve samenleving en een daarbij passend zorg- en ondersteuningsaanbod.

Het begrip 'klant' speelt een centrale rol in het lectoraat dat niet voor niets *Klantenperspectief* in Ondersteuning en Zorg heet. In zorg en welzijn is de klant geen consument zoals in economische zin, niet iemand die een product afneemt, afrekent en vervolgens tevreden naar huis gaat. Klant worden van zorg en welzijn is vaak uit noodzaak geboren en de klant betaalt indirect via zorgverzekering of belastinggeld. Er is niet altijd een eenduidige vraag of een helder product. Het gaat om mensen die genoodzaakt door de omstandigheden een beroep doen op zorg- en ondersteuningsaanbod, waarbij de vraag en de geleverde dienst in de interactie tussen klant, zorgprofessionals, andere burgers en techniek tot stand komt op basis van diens visie en ideeën. De verhalen van klanten in hun context vormen het vertrekpunt voor ons onderzoek. Van belang daarbij is de erkenning dat alle mensen op een oneindig aantal punten van elkaar verschillen.

Het lectoraat werkt in allerlei verbanden samen. Er zijn verbindingen met het onderwijs, burgers, organisaties en overheden in Flevoland, maar ook met andere hogescholen, onderzoekscentra en universiteiten. Binnen de werkplaats Sociaal Domein Flevoland ondersteunen we de regio met het realiseren van transformatiedoelen. We dragen bij aan kennisontwikkeling in de regio en brengen de kennis in bij de landelijke overleggen van de andere 14 werkplaatsen sociaal domein.

Lees meer op:

<https://www.windesheim.nl/onderzoek/lectoraten/klantenperspectief-in-ondersteuning-en-zorg>

MEER LEZEN IN DEZE REEKS?

Alles in het werk stellen

ruimte voor klantmotivatie en inclusief werken op de weg naar werk

Jeanet van de Korput en Fiet van Beek

deel 1 in de Anderszins-reeks Werkplaats Sociaal Domein Flevoland

Voor mensen met een beperking en voor 45-plussers met een afstand tot de arbeidsmarkt is de weg naar werk vaak moeilijk begaanbaar. Net als anderen willen ook zij meedoen en meetellen. Op basis van hun verhalen en die van de coaches en werkgevers, beschrijven de auteurs wat voor de betrokkenen van belang en van waarde is.

ISBN 978-94-92994-25-7

Ervaringsdeskundige, dat ben je

diversiteit in ervaringsdeskundigheid vanuit twee hoofdstromingen belicht

Quinta Ansem en Kitty Jurrius

deel 2 in de Anderszins-reeks

Werkplaats Sociaal Domein Flevoland

Het benutten van kennis en kunde van ervaringsdeskundigen wordt in toenemende mate gewaardeerd. Maar wanneer is iemand een ervaringsdeskundige? Daarover verschillen de meningen. De auteurs gaan in op twee veel voorkomende visies op ervaringsdeskundigheid. Zij vinden de vraag hoe ervaringsdeskundigen een evenwaardige positie binnen de professionele wereld kunnen innemen belangrijker dan wie wel of niet ervaringsdeskundige genoemd wordt.

ISBN 978-94-92994-19-6

Like a BOZ

samen organiseren: klantenperspectief als vizier van zorglogistiek

Nicole de Boer, Iris Goes en Thilou Drubbel

Deel 3 in de Anderszins-reeks Werkplaats Sociaal Domein Flevoland

Anders organiseren wordt steeds vaker als oplossing gezien voor grote vraagstukken als de ouder wordende mens en het gebrek aan zorgpersoneel. Maar hoe organiseer je de zorg slim op een manier die ook nog beter aan de behoeften van de patiënten voldoet? De auteurs brengen de concepten zorglogistiek en klantenperspectief dicht(er) bij de mens. Zij stellen dat zorglogistiek niet alleen relevant is voor managers en directeuren, maar voor alle inwoners van Nederland.

ISBN 978-94-92994-42-4

Samen de puzzel leggen

leren en veranderen door middel van actieleren

Renate Werkman en Charlotte Vissenberg (redactie)

Deel 4 in de Anderszins-reeks Werkplaats Sociaal Domein Flevoland

Actieleren is een manier van samen leren en werken aan een gezamenlijke verandering. De auteurs laten zien hoe actieleren benut kan worden bij vraagstukken waar meerdere vakmensen en disciplines bij betrokken zijn. Aan de hand van zeven zeer uiteenlopende praktijkvoorbeelden laten zij zien hoe klanten, professionals en opdrachtgevers samen leren en reflecteren op het benoemde probleem en de mogelijke oplossingen.

ISBN 978-94-92994-36-3

www.uitgeverijanderszins.nl

Samen kennis maken

jongerenparticipatie in praktijkgericht onderzoek
geleerde lessen en oplossingen voor knelpunten

Een boek vol tips, inzichten en citaten, dat het resultaat is van een samenwerking tussen jongeren, de Werkplaats Sociaal Domein Flevoland en Flevi's Kenniswerkplaats Jeugd. Het 'samen' in de titel duidt op de samenwerking in onderzoek met jongeren. De participatie van jongeren in onderzoek is in de afgelopen decennia steeds vanzelfsprekender geworden. Het 'kennis maken' gaat over het proces waarin met elkaar kennis wordt ontwikkeld: om vragen te beantwoorden, uitdagingen aan te pakken en verbeteringen door te voeren, of het nu gaat om beleid, werkwijzen of praktische toepassingen.

De auteurs werken bij het Lectoraat Klantenperspectief in Ondersteuning en Zorg: *Petra Josso Loureiro, Anne Thijssen, Lalash Tahir m.m.v. Kitty Jurrius, Jeanet van de Korput, Pamela Jakobs en Charlotte Vissenberg*

Illustrator: *Willemijn Lambert (Drawin')*

Werkplaats Sociaal Domein
Flevoland

DEEL 5 ANDERSZINS-REEKS WERKPLAATS SOCIAAL DOMEIN FLEVOLAND

